

ÇEŞİTLİ DİLLERDE MEVLİDLER VE SÜLEYMAN ÇELEBİ MEVLİDİNİN TERCEMELERİ.

M. Tayyib OKIÇ

Önsöz

Merhum Profesör Ahmed Ateş, Süleyman Çelebi Mevlidi'ni neşre hazırlarken Boşnakça Mevlidler ile Süleyman Çelebi Mevlidinin Boşnakça tercemeleri hakkında benden ma'lûmat istemişti. Bunları kendisine yazılı olarak vermiştim. Aradan seneler geçti ve 1954 yılında kitabı basıldı. Kitabından bir nüshayı bana, ithafli olarak hediye ettiğinde, Boşnakça Mevlidler hakkındaki listemi kaybettiğini ve bu yüzden kitabına dercedemediğini, üzülenek söylemişti. İleride, kitabının ikinci tab'ı yapıldığı takdirde, bu mâlûmâtı ilâve etmek üzere, benden tekrar müzaheret istedi. Maalesef, buna fırsat bulamadan vefat etti. Mes'elenin halli de böylece geri kaldı. Bu sebeble Boşnakça Mevlidler hakkında ayrı bir yazı yazmak ihtiyacını hissettim. Bu makalemin te'lifine en büyük âmil budur. Merhum Ord. Profesör Dr. Fehim Bayraktareviç'in Süleyman Çelebi Mevlidinin başlıca Boşnakça tercemesi ve umûmiyetle Mevlidler hakkındaki üç etüdüne de merhum Ateş'in dikkat nazarını çekmişdim. Zira Bayraktareviç'in bu ciddi ve esaslı etüdüleri (1927,1930,1937), Türkiye'de bu mevzu üzerindeki ilmi araştırmalardan oldukça evveldir. Fakat bütün bu sonraki araştırmaların sahipleri dahil, Bayraktareviç'in eserlerinden habersizdirler. İşte bu yazımızın ikinci sebebi, Türk ilim muhîtinin dikkatini Türkiye dışında bu vadede yapılmış çalışmalar üzerine çekmek arzusu teşkil etmektedir. Bu vesile ile, meşhur Süleyman Çelebi Mevlidinin diğer bazı dil ve lehçelere yapılan terceme veya adaptasyonlara da işaret etmek icab ettiğine kani olduğumdan dolayı, bu yazımın içine onları da aldım. Vâkif olmadığım dillerdeki tercemelerin, baş veya sonlarındaki Arapça veya Türkçe notlarından istifade ettim. Bütün bu tercemeler üzerinde bir gün selâhiyetli müdekkikler geniş ve aydınlatıcı tahlil ve tenkidler yapacaklardır ve bunu yapmaları da muhakkak lâzımdır. Dolayısı ile biz, asıl selâhiyetimiz dahilinde bulunan, Süleyman Çelebi Mevlidinin Boşnakça tercemeleri, diğer ve bilhassa modern Boşnakça Mevlidleri, Mevlidlerin kıraatı ve tes'idi gibi mevzular hakkında ma'lûmat vermek durumundayız. Arnavutça Mevlidler ile Mevlid tercemeleri hakkında da, Boşnakça olarak yazılan yazılara istinaden, hulâsatan bilgi vermekle yetineceğiz. Gayet tabiidir ki, bu vadede de ileride (bilhassa Arnavutça mevlid'ler üzerinde) yeni ve tatminkâr bilgiler ihtivâ eden etüdler yazılacaktır. Bu gibi tedkiklerin hatırlatıcısı ve teşvikçisi olabilirsek, kendimizi bahtiyar addedeceğiz.

Mevlid cemiyetleri, bütün İslâm ülkelerinde olduğu gibi, Bosna'da da kökleşmiş dinî bir an'ane haline gelmiştir. Bilhassa gençlerin, Kuran-ı Kerim hatimlelerinden sonra en çok karşılaştıkları merâsim, Mevlid cemiyetleri olmuştur. Rahmetli vâlidem -Türkçe bilmediği halde- Süleyman Çelebi Mevlidini, gerek kadın Mevlid cemiyetlerinde dinlemek, gerek hareketli taş basması mevlidleri okumak sûretiyle, zamanla ezbere öğrenmiştir. Bir vesile ile Ankaraya geldiğinde, komşularla sohbet ederken, söz Mevlidden açıldı. Kendisi hemen oracıkta Süleyman Çelebi Mevlidinden bir bahrı gayet kolaylıkla ezberden okuyuvermiştir. Dinleyenler bunu hayretle karşıladılar. Türkçe Mevlidle paralel olarak Hafız Salih Gaşeviç'in Boşnakça tercemesini de ezber biliyordu. Dini mekteblerimizde de yıllık Mevlid merasimi parlak bir şekilde yapılırdı. Böylece küçük yaştan itibaren, Süleyman Çelebi Mevlidi ve onun Boşnakça tercemesi ile ünsiyet kesb ettiğimiz gibi, Mevlide ve dolayısıyla Ulu Peygamberimize olan şevgimiz arttı. Paris'deki Türkoloji hocamız müteveffa Profesör Jean Deny, bir vesile ile ders esnasında Süleyman Çelebi ve Mevlidinden bahs ederken, Mevlidin hakikaten bir şaheser, müellifinin ise iyi, son derece samîmî ve ince ruhlu bir şair olduğu hükmünü verdiğinde, bundan gurur duymuştum. Kendisi bu nevi merasimlere ehemmiyet verirdi. Mevlidin dışında, bilhassa Balkanlarda, âdet haline gelmiş ve ekseriya bir ölünün ruhuna ithâfen tertib edilen "Tevhîd" cemiyetleri üzerinde durmuştu. Onun bahis mevzuu ettiği tevhidler, Bulgaristan Müslümanlarında an'ane haline gelmiş merasimlerdir ¹ ki, Bosna Müslümanları arasında da halâ devam etmektedir. ²

Tekrarlayalım: Bu yazımız herhangi bir iddia taşımamakta, sâdece, ileride bu mevzu'a temas edeceklere bir hatırlatma ve teşvik arzusu gözetmektedir. ³

(1) Bu Tevhidlerin bir çeşidi olarak da "Yetmiş bin Tevhîd" (ki bu Türkçe ta'biri de oralarda olduğu gibi, kullanılmaktadır) keza sık sık tertib edilmektedir.

(2) Bugün dahi Bosna ve Yugoslavyanın Müslümanlarla meskûn diğer mntıkalarında Mevlid merasimi çok yaygındır. İki ayda bir çıkan Meşihî-ı İslâmiye organı olan "Glasnik" ile İslâm Din Görevlileri Cem'iyeti (Cemiyet-i İlmiye) organı olan ve onbeş günde bir çıkarılan "Preporod" dergisinin hemen hemen her sayısında Mevlid törenlerine mahsus resimli yazılar neşredilmektedir. Hele yeni inşa edilen veya tamiri biten eski camilerin açılış vesilesiyle Mevlid merasimi vazgeçilmez hale gelmiştir.

(3) Türk edebiyatında en az (o da gayet kısa olarak) rastlanan mevzulardan biri de Arab ve Türk dillerinin dışındaki Mevlid manzumeleri veya bu gibi manzumelerin terceme-leridir. Bu husus, yazımızın üçüncü sebeğini teşkil etmektedir.

GİRİŞ

Mevlid ta'biri

Mevlid (cem'i: Mevâlid ve Mevâlid) kelimesi *v l d* kökünden gelir; (1) yer ismi ("ismu'l-mekân"), yani bir kimsenin doğduğu yer (2) veya zaman ismi ("ismu'z-zamân"), yani doğum zamanı ile mimli masdar ("el-masdaru'l-mîmi"), manalarını taşır. Halk arasında kullanılan "Mevlûd" şeklindeki sözün ma'nası ise, yeni doğan, küçük çocuktur. Fakat, İslâm an'anesinde Mevlid ta'biri ile Hazret-i Muhammed'in doğum günü (Mevlidu'n-Nebiy 'Aleyhi's-Selâm) kast edilmektedir. (3) Aynı ta'bir sonraları Hazret-i Peygamberin doğum günü münasebetiyle yapılan merasime itlâk olunmuştur.

Mevlid Edebiyatının Menşe'i ve İnkişafı

Hazret-i Muhammed'i medh ve Onun üstün vasıflarını tebcil eden şiirlere, O'nun hayatında dahi tesadüf etmek mümkündür. Hazret-i Peygamber'in şairi ("Şâ'iru'r-Rasûl", "Şâ'iru'n-Nabiyy") diye vasıflandırılan Hâssân ibn Tâbit (ö. 54/674), birçok şiirlerinde, Hazret-i Muhammed'in güzel vasıflarını tebcil ve

-
- (1) Masdarları: vilâd, vilâde, lide, ilâde ve mevlid şekillerindedir (Wa mawlidu'r-Rasûli wahtu wilâdih. Wa mawliduh: al-mawđi'ul-laği wulida fih, wa waladathu'l-umm, taliduh, mawli-dan). Bkz. İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, Beyrût, 1374/1955, III, 467-469.
 - (2) Hârûn ar-Raşîd'in anası Hayzurân tarafından mescid haline getirilen ve "Sûkul-Layl" da bulunan Hazret-i Peygamber'in Mekke'de doğduğu eve de "Mawlidu'n-Nabiyy" denirdi. Bkz. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1960, VII, 171. (H. Fuehs ve Dr. Neclâ Pekolcay'ın "Mevlid" maddesi).
 - (3) Kâmûs mütercimi Âsım Efendi, "Mevlid lâfzı, zamân-ı vilâdet-i Mustafa 'Aleyhi's-Şalâtu ve's-Selâm için mustalah olmuştur" şeklinde izahat vermektedir. (Kâmûs tercemesi, İstanbul, 1305, II, 62).

düşmanlarını tahkîr etmekten geri kalmamıştır. Hele Hazret-i Peygamber'in vefatı üzerine söylediği çok duygulu mersiyesi gayet meşhurdur. (1)

Yine Hazret-i Peygamber'in muâsırlarından tanınmış ve klâsik (İslâmiyetten önceki) "Yedi Asılı" (Al-Mu'allâkâtü's-Sab') şiirlerinden birinin şairi olan Zuhayrî ibn Abi Sulmâ'nın oğlu Ka'b ibn Zuhayr (24/645), Hazret-i Muhammed'in şerefine söylediği bir kaside (panégirique) ile ismini ebedileştirmiştir. Bu şiir için, Hazret-i Peygamber kendi hurka (burda)'sını şaire hediye buyurdıklarından dolayı, bu kaside'ye "Burda Kasidesi" (Kaşîdatu'l-Burda", denilmiştir. (2)

Bu ismin, çok daha sonraları meydana gelen başka bir kasideye de verildiği görülmüştür. Berberî asıllı Mısırlı şair Şarafuddîn al-Büşîrî (696/1296) nin meşhur "Kaşîdatu'l-Bur'ası" -ki zamanımıza kadar şöhretinden hiçbir şey kayb etmemiştir- bazan "Kaşîdatu'l-Burda" diye de adlandırılmaktadır. Bu son kaside

(1) Hâssân ibn Tâbit Abu'l-Walîd al-Mundîrî al-Anşârî al-Hazrağî, rivayete göre, İslâmiyetten evvel altmış, İslâmiyette de altmış sene yaşamıştır. Divanı Tunus ve Bombay'da 1281/1864, Lâhurda 1295/1878, London-Leiden 1910 (Hartwig Hirschfeld tarafından), Mısırdâ 1831 tarihlerinde müteaddid def'alar tab'edilmiştir. Bkz. Elian Serkis, Mu'çamu'l-Ma'nbû-çâti'l-çArabiyyati wa'l-Mu'çarraba, Mısır 1346/1928, I, 752. Ç Bkz. keza; Dr. Sayyid Hanaffî Hasanayn, Hâssân ibn Tâbit; Şâçiru'r-Rasûl, al-Çâhira 1963. Şair hakkında bütün Arab edebiyat tarihleri kâfi derecede malûmat vermektedir (meselâ muasırlardan; Charles Pellât, Langue et Littérature arabes, Paris 1952, pp. 76-77; M. Abd-El-Jalil, Brève Histoire de la Littérature arabe, 3e ed., Paris 1947, pp. 55-57; W. Arafât, 1953 yılında Londra Üniversitesine Hâssân ibn Tâbit hakkında bir tez sunmuş (A critical introduction to the Study of the poetry ascribed to Hâssân b. Thâbit) ve şairin divanının da tenkidli neşirini hazırlamıştır. Aynı müellifin, Hâssân ibn Tâbit hakkındaki maddesine bkz. (Encyclopédie de l'Islam, Leiden 1966, II, 279-281). Keza bkz. Çurğî Zaydân, Târihu Âdâbi'l-Luğati'l-çArabiyya, at-tab'atu't-Tâliia, al-Çâhira 1936. (I, 142-143).

(2) Şiirleri ile muhalif ve müşrik Mekke şairlerinin hücumlarına mukabele ile hicv eden Hâssân ibn Tâbit ile çAbdullâh ibn Rawâha ve Ka'çb ibn Mâlik gibi sahâbi şairlerinden bambaşka ve ayrı bir şair olan Ka'çb ibn Zuhayr'ın meşhur kasidesinin nev'inde son derece muvaffak olduğu, bilinen hususlardandır. Şark ve Garb dillerinin bir çoğuna (ve bu arada Türkçe'ye de) terceme edilmiş bulunan bu şiirin bir etüd ile birlikte, ince bir tahlilini yapan Fransız müsteşriği René Basset, oldukça mufassal bir kitab meydana getirmiştir (La Bânat So'ad, Alger, 1910). Ka'çbin bu şiirine "Kaşîdatu'l-Burda" dendiği gibi, kasidenin başlangıcı olan "Bânat Su'ad" da denir. Bkz. M. Abd-El-Jalil, zikri geçen eseri ss. 54-55; Ch. Pellat, mezkûr kitabı, s. 76; Çurğî Zaydan, zikri geçen eseri, I, 151; René Basset'nin "Ka'çb" maddesi için bkz. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1955, V, 5. -Ka'çbin divanı T. Kowalski tarafından neşr edilmiştir (Le Diwan de Ka'çb ibn Zuhair, édition critique, Krakow, 1950).

"Kaşîdatu'l-Bur'a" bilhassa Osmanlı İmparatorluğunda çok okunan bir kaside olmuştur. (1) Türkçe tercemeleri de vardır.

Hazret-i Peygamber'e medhiyeler tahsis eden sahabî şairler (her üçü de Ensardan olan) Hassân ibn Tâbit, °Abdullâh ibn Rawâha ve Ka'b ibn Zuhayr-dan ibâret değildir. Zira bunların dışında nice sahabî ve sahâbiyeler vardır ki, Hazret-i Muharr-med'in şerefine dâir şiir söylemişlerdir. Şair sahabîlerin şiirlerini bir araya toplayarak bir kitab te'lif eden büyük İslâm âlimi Mostar (Hersek) müftüsü ve İstanbul Dâru'l-Fünunu Edebiyat Fakültesi Arab Dili ve Edebiyatı Profesörü Ali Fehmi Cabiç (ö. 1918) dir. İslâm ilim âleminde büyük takdire mazhar olan "Husnu's-Şihâba fi Şarhi Aş°ârîş - Şahâba" adındaki bu eserin ancak birinci cildi, İstanbul'da 1324/1906 tarihinde neşr edilmiştir.²

Bütün bu zikri geçen medhiyeler, müstakbel Mevlid eserlerine birer ilham kaynağı olarak telâkki edilebilir. Fakat, mevzû bakımından, Mevlidlerin asıl kaynaklarını Hazret-i Peygamber'in eski Sîre'lerini ("Sîratu Rasûlillâh"), Şamâ'il ve Mağâzi'lerini işleyen mühim eserler teşkil etmektedir (3). Başta, meşhur İbn İshâk'ın (150/767) Sîra'sı gelir. Bu eser, bize İbn Hişâm'ın ona verdiği son şekliyle intikal etmiştir. Bununla beraber İbn İshâk'ın aslından bazı fragmanlar da muhafaza edilmiştir. Bunlardan biri Fas'daki Al-Çarawiyyin Ünivêrsitesi kütübhanesinde dir. Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah tarafından yakında neşr edilecektir.

-
- (1) Rivayete göre, al-Buşîrî, Hazret-i Peygamber şerefine söylediği kasidesi üzerine, Hazret-i Muhammed'i rû'yada görmüş ve inuztarib olduğu hastalıktan (âmâlık) Ulu Peygamber tarafından mucizevî bir şekilde iyi edilmiş (bur'a)dir. Muhtelif dillere ve bu arada Türkçeye de terceme edilen bu kaside'den başka, yine Hazret-i Peygamber'in medhini ihtiva eden "Al-Hamziyya fi'l-madâ'ihî'n-Nabawiyya" ve "Al-Kaşîdatu'l-Muđarriyya fi'ş-şalâti °alâ Hayri'l-bariyya" gibi kasideleri vardır. Bkz. Ch. Pellat, zikri geçen eser, pp. 168-169; Çurğî Zaydân, mezkûr eseri, III, 120; René Basset, Bûsîri maddesi (İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1942, II, 822).
- (2) Mûırda As-Sayyid Muhammed Raşid Riđâ' (Al-Manâr, al-Çâhira, 1328, XIII, 783-784). Fas'da °Abdulhayy al-Kattânî At-Tarâtibu'l-İdâriyya..., ar-Ribât (1346, I, 211-212) ve İstanbul'da şair Mehmed Âkif (Sırat-ı Mustakîm, İstanbul, 24 Şewwâl 1326, No. 13, I, 198-199 ve Sabîlu'r-Raşâd, İstanbul, 15 Du'l-ka°da 1336- 26 Ağustos 1334 -XV/366, s. 40) gibi zevatın, müellif ve eseri hakkında takdîrkâr yazıları vardır. Bkz. keza; M. Tayyib Okıç, Dzabiç kao rauçnik u oçima stranoga svijeta, Gajret, Sarajevo, 1926, XI/15-16. ss. 225-227; aynı müellif, Bazı Hadis Mes'eleleri üzerinde tetkikler, İstanbul, 1959, s. 36 ve not 4,5).
- (3) Sîra, Mağâzi ve Şamâ'il hakkındaki tafsilât için bkz. M. Tayyib Okıç, Bazı Hadis Meseleleri üzerinde tetkikler, İstanbul, 1959 ss. 131-150; aynı müellif; Şemâ'il ("Üniversite ve Köy" dergisi, Ankara, 1967, II/4, s. 2).

Hazret-i Muhammed'in doğumuna tahsis edilen şiirlerin veya mevlidlerin müellifleri arasında birkaç eski ve mühim isim zikr edilmektedir. (1) Ezcümle: Abū 'Abdillāh Muḥammad al-Wāqidi'ye (207/822) bir mevlid nisbet edilmekte ise de, bu nisbet biraz şüphe ile karşılanmaktadır. Sonra Muḥammad ibn İshāk al-Musayyabî (236/850) keza bir Mevlid müellifi olarak gösterilir. Al-Gazālî (505/1111), İbnu'l-Ġawzî (2) (597/1201), İbnu'l-'Arabî (638/1240), bilhassa Septe (Ceuta)'li Abu'l-Ķāsim as-Sabtî (600/1203), ki iki ciltlik meşhur Mevlidinin ismi "Ad-Durru'l-Munazzam fî Mawlidî'n-Nabiyyî'l-Mu'azzam" dır ve Abu'l-Ĥaṭṭāb, 'Umar ibnu'l-Ḥusayn, "İbn Diḥya" (633/1235), ³⁾ İbnu'l-Ġazarî Muḥammad Şamsuddîn Abu'l-Ḥayr ad-Dımaşkî (833/1429) da Mevlid sahiblerindedir. Sayfuddîn ibn Tuğrîl (Doğrul) Bek at-Turkî (670/1271)'nin "Ad-Durru'n-Nazîm fî Mawlidî'n-Nabiyyî'l-Karîm"i tanınmış bir Mevliddir. Zaynuddîn al-'İrâkî (806/1403), Mu'înu'ddin al-İġî aş-Şafawî (905/1499)'nin, Al-Ķuṭb al-Ķaşallānî'nin "İthāfu'r-ruwāt bi dîkri'l-mawlidî wa'l-wafāt" 'ı; Muḥammad ibn Ṭalḥa ibnu'l-Ḥusayn An Naşibî al-Wazîr (652/1254)'in "Maṭālibu's-Sül fî Manākibi'r-Rasûl"ü; As-Saḥāwî'nin "Bayānu's-Sül fî Ġinānî'r-Rasûl, Şallallāhu 'alayhi wa sallam"ı, Al-Hayṭamî Nûruddîn Abu'l-Ḥasan (807/1404)'ın ve nihayet bugüne kadar popüleritesini koruyabilen Ġa'far ibn Ḥasan Zaynu'l-'Ābidîn al-Barzançî (1184/1770)'nin "Mawlidu'n-Nabiyy, şallallāhu 'alayhi wa sallam"ı, veya kısaca "Nawlidu'l-Barzançî" (4), en mühim mevlidlerden sayılır.

Bu zikr edilen Mevlidler dışında, İstanbul'daki kütüphanelerde birçok yazma Mevlid ile Mevlide dair eserler daha vardır. Meselâ Süleymaniye kütüphanesinde bulunanlar arasından birkaçına burada işaret edilecektir: 1) Laḥmî, Ad-Durru'l-Munazzam fî Mawlidî'n-Nabiyyî'l-mu'aazzam (Yeni Cami, No. 851), Nûruddîn 'Alî ibn Sultân El-Ķarî, Al-Mawridu'r-Raviyy fî'l-Mawlidî'n-Nabawiyy (Serezli No. 3853/9), Al-Fakihânî, Al-Mawrid fî'l-Kalâmi 'ala'l-Mawlid (Kılıç Ali Paşa No. 1024/38), İbn Haġar al-Hayṭami, Mawlidu'n-Nabiyy 'Alayhissalâm (Es'ad Efendi, No. 448/1).

(1) Tafsilât için bkz.; Franz Rosenthal, 'İlmu't-Târîh 'inda'l-Muslimîn (A History of Muslim Historiography), tarġamatu'd-Duktûr Şâlih Aḥmad, bi murâcasati Muḥammad Tawfîk Ḥusayn, Bağdad, 1963; as-Saḥāwî, âl-'İlân bi't-Tawbih li man ḡamma Ahla't-Târîh", s. 532.; as-Saḥāwî, al-Ġawâhir wa'd-Durar, s. 729; Ḥacı Ḥalifa (Kâtib Çelebi), Kaşfu'z-Zunûn 'an Asâmi'l-Kutubi wa'l-Funûn, Naşr Şarafuddîn Yaltkaya wa'l-Mu'allim Rif'at Bilge al-Kilîsi, İstanbul, 1362/1943 (II, 1910).

(2) Mawlidu'n-Nabiyy, Şallallāhu 'alayhi wa Sallam, al-Ķāhira 1300.

(3) Onun Mi'râġ hakkında da bir eseri vardır.

(4) Al-Ķāhira (tarihsiz). Burada 'Abdurra'ûf al-Munāwî'nin (1035/1625) "Mawlidu'n-Nabiyy, Şallallāhu 'alayhi wa Sallam" adlı Mevlidi (al-Ķāhira, tarihsiz, taş basması) ile Şalāhuddîn Ḥalîl ibn Kaykaldî (761/1360)'nin "Ad-Durratu's-Saniyya fî Mawlidî Ḥayrî'l-Bariyya" sını ve Beyrutta basılan İbn Kaṭîr'in "Mawlidu Rasûlillāh" ını bilmünasebe, zikredelim.

Mevlid münasebetiyle yapılan merasim

Hazret-i Peygamber'e karşı, sayısız medhiyelerle ifade edilen sevgi, hürmet ve ta'zim, sonraları merasim, hatta bayram şenlikleri haline gelmiştir. Hazret-i Muhammed'in Mekke'de doğduğu evin ("Mawlidu'n-Nabiyy, Şallallahu 'alayhi wa Sallam") erkenden umûmî bir ziyaretgâh haline geldiği malûmdur. Hârûn ar-Raşîd'in anası Hâyzurân, bu evi mescide tahvil etmiştir. Hazret-i Peygamber'in devrinden uzaklaşıldıkça, O'nun yüce hatırasına karşı hürmet ve ta'zim de giderek artmıştır. Onun doğduğu, yaşadığı, gezdiği, savaştığı ve nihayet vefat ettiği yerler, mü'minler için, âdeta birer kudsîyet arz ediyordu.

Aslında Hazret-i Peygamber'in doğum günü tes'idi sonraki devirlerde benimsenmiştir. Mısır'daki Fâtımîler devrinde Hazret-i Muhammed, Hazret-i Ali, Hazret-i Fatma ve zamanın Halifesinin mevlidleri (Mawlidu'l-İmâmi'l-Hâdir) tesid edilirdi. Devlet ricâli bir araya gelip topluca Saraya giderlerdi. Orada nutuklar îrad edilir, günün ehemmiyeti üzerinde durulur yemek yenir ve şeker dağıtıldı. Maamâfih, bu merasim henüz halk bayramı değildi ve bir müddet için bu âdet terk edildi (494/1100 tarihi civarında), sonraları bu âdete tekrar dönüldü. Yine de bu merâsim, ancak Mevlid tes'idine bir zemin hazırlığını ifâde ederdi. (1)

Asıl Mevlid tes'idinin başlaması 604/1207 yılında İrbil'de Atabeğ Muzaffaruddîn Gökbörü tarafından tertib edilen Mevlid merasimidir. Bu âdet sonraları diğer İslâm ülkelerine yayıldı. Osmanlı İmparatorluğunda Mevlidin merâsimle tes'idine resmen 996/1588 de, yani Sultan III. Murad devrinde başlandı ve sonra millî bir bayram hâlini aldı. Bu bayramın XVIII. asırdaki tasvirini Ermeni yazar Mouradgea D'Ohsson vermiştir (Tableau Général de L' Empire Ottoman, Paris 1787/1789, I, 255). Osmanlı İmparatorluğu hududları içerisinde ki Balkanlarda da bu merasim parlak bir şekilde icrâ ediliyordu ve halen de böylece devam etmektedir.

Mevlid manzûmelerinin okunması zamanla hakikî bir san'at hâline gelmiştir, zira mevlidi okumak herkesin kârı değildir. Bu hususta sûret-i mahsûsada yetiştirilen kârî'ler (mevlidhânlar) ortaya çıkmış ve halk arasında büyük itibar kazanmışlardır. (2) Hiç şüphe yok ki Türklerin bu sâhadaki rolü çok büyüktür.

(1) İran Şi'ilerinde, mevlidlerden ziyade, Hazret-i Ali'ye, onun ailesi efradına, bilhassa Hazret-i Fâtûma'ya, ve Şi'a imanlarına medhiyeler tahsis edilirdi. Maamafih Hazret-i Peygamber'e de medhiyeler (Madâ'ihu'n-Nabiyy) yazılmıştır (meselâ XII asırda yaşayan Süzenî ve XVII asırda ki Hâsan ibn Sayyid Fâtullâh). Her ne kadar bu manzumelere "Mevlid" denmezdiyse de, yine de Mevlid münasebetiyle okunurlardı (Fehim Bayraktareviç, O nasim Mevludima, s. 33).-Sünnîlerde de evvelâ Hazret-i Fâtûma'nın doğum günü tes'id edilirdi. Sonraları Hazret-i Muhammed'in ki benimsendi (Les Sunnites ont fêté la natiivité de Fatima avant celle de son père.- L. Massignon, La Notion du Voeu et la dévotion musulmane à Fatima. Bkz. Opera Minora, Beirut, 1963, I, 577); H. Sandûbî, Târîhu'l-Mawlid, (1948, p. 65).

(2) Mevlid manzumelerinin okunuş tarzını ve son devir meşhur Türk mevlidhanlarının kısa biyografilerini, fotoğraflarıyla birlikte, ihtiva eden, merhum Hafız Ali Rıza Sağman'ın değerli bir kitabı vardır (Mevlid nasıl okunur ve mevlidhanlar, İstanbul 1951, I cild).

Mevlid merasimi sadece Hazret-i Peygamber'in doğum gününe inhisar ettirilmiş değildir. Bir müessesenin açılışında, sünnet, nikâh, doğum ve ölüm vesileleriyle, bir muvaffakiyet ve bir sevinç vak'alarında, mübarek (kandil) gecelerinde, hulâsa, ferd ve cemiyet hayatının çeşitli vesileleriyle Mevlid-i Şerif okunur. Bu merâsim bazı İslâm memleketlerinde resmî bir bayram mahiyeti kazanmıştır. Bu şekilde, Beşeriyetin Kurtarıcısı, Ulu Peygamber'imiz Hazret-i Muhammed'in azîz hâtırası sık sık tebcil edilmiş olmaktadır.

Maamâfih, ilk zamanlarda, bu tes'idler, din ulemâsı tarafından hoş karşılanmamış, "bid'at" olarak telâkki edilmişti. Zîrâ, Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde bir mesnedi yoktu. 'Umar ibn 'Ali al-Fâkihânî al-Laḥmî (734/1333) bu bid'ate şiddetle hücum dahi etmiştir. Buna mukabil mevlidi müdâfaa eden ve bu tes'idleri "güzel bir bid'at" (Al-bid'atu'l-ḥasana) olarak tavsif eden Abu'l-Ḥattâb ibn 'Umar, "İbn Diḥya" (633/1235) olmuştur. Mevlidlerin tes'idi hususunda, lehde ve aleyhdeki mücâdele XIV, hatta XV. asra kadar devam etmiştir. Fakat, halk bunu benimseyince, artık bu kökleşmiş âdeti ortadan kaldırmak mümkün olamamıştır. Sonunda din ulemâsı dahi Mevlidin tes'idini iyi bir bid'at olarak kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bazı mevzîi haller hâric, Mevlid tes'idi âdeti bütün İslâm âlemini kaplamıştır. (1)

(1) Mevlidler hakkında birkaç yazıya daha burada işaret edelim; M. Ben Cheneb, Poème en l'honneur du Prophète (Revue Africaine, 1910, LIV, 182-190); Abû Chama, Origine du "Mawlid" ou fête de la naissance du Prophète (Bulletin d'Etudes Arabes, 1945, V, 147 vd.); Hadî Sâdok Muḥammad, Le Mewlid d'après le Mufti-poète d'Alger, İbn 'Ammâr (Mélange L. Massignon, 1957, II, 269-292). Mevlid merasiminin değişik şekline dair, Pariste, 16-22 Temmuz 1973 de toplanan XXXIX Milletlerarası Müsteşrikler Kongresine Shinar, P., tarafından bir tebliğ sunulmuştur. (Reformist Mawlid Celebration in Algeria, An instance of Socio-Religious Change). Tanınmış Mısır şair ve ediblerinden Dr. Zakî Mubârak'ın "Al-Madâ'ihu'n-Nabawiyya bi'l-Adabi'l-'Arabî (Mısır 1354/1935)" adlı eseri de zikre değer.

I. BÖLÜM

Türkçe Mevlidler (ve Süleyman Çelebi Mevlidi)

Türkçe Yazılmış Mevlidler

Bursalı Mehmet Tahir "Osmanlı Müellifleri" adlı eserinde (İstanbul 1333, II, 222, not 1), Türklerin mevlid-i nebevî üzerindeki çalışmaları ile ilgili olarak şöyle yazıyor: "Şuarâ-i Osmaniyeden bir hayli zevat, alâ tarîkı't-tanzîr, mevlid-i şerîf manzûmeleri yazmışlarsa da, her halde kabûl-i âmmeye mazhar olan ârif-i billâh ve âşık-ı Rasûlillah Süleyman Dede merhûmun'kidir. Diğerleri şunlardır: 1) Şeyh Seyfuddin Sivâsî, 2) Beyzâde Mustafa Efendi, 3) Keşfi-i Sârûhânî, 4) Manastırlı Rifat, 5) İbsalalı Ebul-Hayr, 6) Akşemseddinzâde Hamdullah Çelebi, 7) Bursalı Şeyh Abdulkâdir Necib Efendi, 8) Bursalı Kitabçı Mustafa Efendi, 9) Bursalı Âkif Efendi, 10) Salâhuddin Uşşakî, 11) Edirne Müftüsü Mehmet Fevzi Efendi, (12) Darendeli Bakâ'î, 13) Hoca Rafet Efendi, 14) Kuloğlu, 15) Karasili Hasan Bahri, 16) Şeyh Sâlih Nihânî, 17) Erzurumlu Osman Sirâcuddin Efendi, 18) Şeyh Selâmî, 19) Keşfi-i Samakovî, 20) Yesbahî Nûrî Efendi, 21) Mehmet Hasan Efendi, 22) İbrahim Kadem Efendi, 23) Osman Fevzi Efendi, 24) Hüseyin Efendi, 25) Vâlî Abdurrahman Efendi, 26) Gulâmî, 27) Mürîdî-i Aydınî, 28) İbrahim Nazif Karamânî...vs. (1)

Şu var ki, Türkçe yazılmış hiç bir mevlid manzûmesi Süleyman Çelebi'ninki kadar şöhret kazanamamıştır. Onun mevlidi (Vesiletu'n-Necât'ı) bir "sehl-i mümteni" addedilir.

Süleyman Çelebi ve Mevlidi

Bazı müelliflerin (Evliyâ Çelebi (2) ve Latifî (3,4) gibi) Süleyman Çelebi hakkında birbirini tutmayan yanlış malûmat verdikleri malûmdur. Birincisi, Süleyman Çelebi'yi, Sarımsakçızâde Süleyman Efendi ile, ikincisi ise, İvaz Paşanın oğlu ve

(1) Dr. Neclâ Pekolcay'ın sabırlı araştırmaları neticesinde, İstanbul kütüphanelerinde otuz çeşit ve doksan sekiz nüsha Türkçe Mevlid tesbit edilmiş ve muhtelif şahıslara aid Mevlid nüshalarının tavsifi yapılmıştır. Bkz. Süleyman Çelebi Mevlidi metni ve menşei mes'alesi (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, V, 64).

(2) Seyahatname, (İstanbul, 1314), s. 55.

(3,4) Ahmed Ateş, Süleyman Çelebi, Vesiletun-Necat-Mevlid, (Ankara 1954) s. 29.

Atâ'nin büyük kardeşi ile karıştırırlar. Hattâ âilesi, babası ve doğum tarihi hakkında verilen malûmat bile kat'î değildir ve çeşitli tahminlere yol açmıştır. Osmanlı hükümdarlarıyla olduğu ileri sürülen sıkı münâsebet iddiası da vârid görülmemektedir (3). Doğum tarihi, takribi olarak, 1350 den sonraya tesadûf ettirilir. Binâenaleyh, Süleyman Çelebi takriben 752/1351 yılında dünyaya gelmiştir. Mevlidini 812/1409 senesinde tamamlamış(1) ve bundan sonra vefat etmiştir.

Süleyman Çelebi ve Mevlidi hakkında türkçe olarak geniş bir literatür mevcuttur. Bursalı Mehmet Tahir (1910), Osmanzâde Hüseyin Vassaf (1911), Prof. M. Fuad Köprülü (1911), Ali Emiri (1916), Kâmil Miras (1949), Ahmed Ateş (1954), Murat Uraz (1956); Ahmed Aymutlu (1958), Nihat Sami Banarlı (1962), Prof. Faruk Kadri Timurtaş (1970) gibi zevat bu sâhada değerli tetkikler vermiş; bazı kimseler de, İstanbul Edebiyat Fakültesindeki mezuniyet veya doktora çalışmalarını yine bu konuya tahsis etmişlerdir: Hatice (1931), Zafer Karaçak (1944) Ahmed Aymutlu (1946), Neclâ Pekolcay (1950) ve Mustafa Ateş (1952) gibi (2).

Bu tetkikler sayesinde Süleyman Çelebi problemi bir hayli aydınlanmıştır. Bundan sonra yapılacak olan tetkiklerin, bu meseleyi tamâmen halledeceği umulur.

Belgrad Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat (Arab, Fars ve Türk Dili ve Edebiyatı) Ord. Profesörü merhum Dr. Fehim Bayrakdareviç'in umûmiyetle mevlid hakkında, Süleyman Çelebi ve mevlidi ve nihayet Süleyman Çelebi mevlidinin boşnakça tercemesi üzerine kısa fakat ciddi birer tetkikini de burada zikredebiliriz (1937) (2). Bu yazımızda, bu mühim etüdlere zaman zaman mürâcaat edilecektir.

(1) Mevlidin 560 ncı yıl dönümü münasebetiyle Prof. Dr. Abdulkadir Karahan bir makale neşretmiştir: "560 ncı yılında Mevlid", İslâm Medeniyeti (İstanbul 26 Nisan, 1969, Yıl 2, Sayı 19, s. 12-14).

(2) Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 1944-45 ders yılı içinde "Süleyman Çelebi Mevlidi" hakkında Mütayemmen Başol tarafından bir tez sunulmuştur (No. 10). Aynı Fakültede başka mevlidlerle ilgili olarak hazırlanmış iki tez daha vardır; Bunlardan biri Nurten Ersoy'a âit olup "Hamdullah Hamdi Mevlidi" (No. 52), diğeri ise Nebahat Pabuççu'ya âid "Visali, Mevlid-i Şerif" (No. 325) adını taşır.

2) a- Srpska Pesma o Muhammedovu Rodjenju (Glasnik Skopskog Naucnog Društva, Skoplje, 1927, III, 189-202).

b- Jedna Nova Versija Srpskog Mevluda (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, Istoriju i Folklor, Beograd, 1930, X, 83-87).

c - O nasim Mevludima i o Mevludu uopste (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, Istoriju i Folklor, Beograd 1937, XVII, 1-37.)

II. BÖLÜM

Türkçeden başka dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin çeşitli dillerdeki tercemeleri

Süleyman Çelebi Mevlidinin Başka Dillere Tercemeleri

Ne kadar İslâmî dil ve lehçe varsa, denebilir ki her birinde Mevlidler meydana getirilmiştir. Ancak birçokları hakkında malûmat elde etmek mümkün olamamıştır. Zira, bu nevi dil ve lehçeleri, yeni nesiller arasında bilenler ya az bulunmakta, veya hiç bulunmamaktadır. Ekseriyetle matbu olanlar bu yazımızda yer almaktadır. Dolayısıyla, bu Mevlid veya Mevlid tercemeleri listesi tam sayılmamaktadır. Fakat, Hazret-i Peygamber'e karşı olan sonsuz saygı ve sevgi hususunda, hepsi bir nevi yarıştır halindedir.

Dr. Pekolcay, İstanbul kütüphaneleri kataloglarında kayıtlı, Türkçeden başka dillerdeki Mevlidler ile Mevlide ait eserlerden yetmişbir nüsha Arapça, beş nüsha Farsça, üç nüsha Arnavutça, bir aded Kürtçe ve bir aded Rumca olmak üzere cem'an seksen bir nüsha bulmuştur. Ancak Çerkesçe ve Boşnakça Mevlid metinlerinin mevcudiyetini Bursalı Mehmed Tahir'in "Osmanlı Müellifleri" adlı kitabından öğrenmiş olduğunu ifade ediyor. (1)

Bilinen tercemelere burada temas edilecektir:

1) Arapça terceme

Süleyman Çelebi Mevlid'inin Arapça tercemesini sadece Dr. Neclâ Pekolcay (2) ve Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş (3) zikretmekte, fakat hakkında hiçbir tafsilât vermemektedirler. Dolayısıyla, Mevlid'in müterciminin (biliniyorsa) kim olduğunu, nüshasının nerede bulunduğunu, maalesef bilmemekteyiz.

Bu husustaki müracaatımız üzerine Dr. Neclâ Pekolcay, bize lütfettiği cevabda şunları beyan etmiştir:(4) Süleyman Çelebi Mevlidinin Arabçası ("Mevlid-Siyer") ile, merhum Raif Yelkenci'nin hususi kütüphanesinde bulunan yazma bir eser

- (1) Dr. Neclâ Pekolcay, Süleyman Çelebi Mevlidi metni ve menşe'i mes'elesi (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, V, 64).
- (2) Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşe'i Mes'elesi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, VI, 64.)
- (3) Süleyman Çelebi, Mevlid (Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından ; 1000 Temel Eser, No. 27), İstanbul, 1970, s. XI.
- (4) 23 Eylül 1975 tarihli mektubu. Süleyman Çelebi Mevlidi tercemelerinin hemen hemen bütün nüshaları, veya hiç olmazsa fotokopileri, koleksiyonumuzda mevcuttur.

kasd edilmektedir. Fakat, Raif Beyin vefatından sonra nüshanın âkıbeti hakkında herhangi bir malumat bulunmadığı gibi ne yazık ki, nüshanın bir fotokopisi dahi elde edilememiştir. Bu yüzden - Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Arapça mütercimi, terceme yeri ve tarihi gibi elzem olan malûmattan şu anda mahrumuz.

II) Çerkesçe Mevlid

Bursalı Mehmed Tahir'in de dediği gibi, (1) Çerkes âlimlerinden Düzceli Abdurrahman Efendi tarafından, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Çerkesçeye terceme edilmiştir ('Abdurrahmân ibnu'l-Hâcc Yûsuf, "Mawlidu'n-Nabiyy, °Alayhi's-Salâm)", İstanbul 1332 (1914), Matbaa'î Osmaniyye, taş basması. Bu tercemeyi Ahmed Ateş (2) ile Faruk Timurtaş (3) zikr etmektedirler.

Mevlidin başındaki Arapça bir notta: Mevlid manzumelerinin bütün İslâm âleminin dillerinde mevcut olduğu, Çerkeslerin salâbet-i diniyeleri ile Hazret-i Peygamber'e karşı besledikleri büyük sevgileri ma'lum olduğu halde, Çerkesçe bir Mevlidin bulunmayışından dolayı, Düzceli 'Abdurrahmân ibnu'l-Hâcc Yûsuf Efendi, bu büyük boşluğu doldurmak üzere bir manzume meydana getirdiği ifade edilmektedir. Mevlid'in baskı masraflarını karşılamak için, nâzum ile birlikte, yinc Düzceli olan Hafız Zekerriyya ibn 'Ya'kûb Efendi iştirak ettiği, mezkûr başlık sahifesindeki nottan anlaşılmaktadır. Mevlidin metnini Safranbolulu Mehmed Şevki Efendi, kendi eliyle yazmıştır.

Mevlidin başında (ss. 3-7) 45 beytlik manzûm bir mukaddime vardır. Bunu ta'kiben : Mevlidü'n-Nebiyy (ss. 7-9), Kasîde-i Şerîfe (s. 18), Mi'râcu'n-Nebiyy (ss. 21-32), Hazret-i Peygamber'in vefatı (ss. 32-49) bölümleri bulunmaktadır. Mevlide ilâveten "Vefatu Fâtıma cz-Zehra' Radıyallahu 'anhâ (ss. 49-58), Hazret-i Peygamber'in nesebi (ss. 58-60), Du'â-i Şerif (ss. 60-62), Mevlid kiraatı hakkında şer'î hüküm (s. 63) ve sonunda Düzceli Âkif Efendinin bir takrizi (s. 64) yer almaktadır.

Müellif, Mevlidin başında, Arab alfabesiyle yazılmış olan Mevlidin doğru okunabilmesi için, Çerkesçe'ye mahsûs koyduğu bazı işaretleri izah etmiştir. Arüz üzerinde meydana getirilen bu Mevlidin: fâ'ilâtun - fâ'ilâtun- fâi'lun vezni olarak nazm edildiği husus, Mevlidin başında (s. 2) zikr edilmiştir. (4) Mevlid'deki "Merhaba" bahîl, umûmiyetle, Süleyman Çelebi'nin aynı ismi taşıyan bahîne uymaktadır. Manzûme içinde Süleyman Çelebi'nin veya Mevlidin ismi geçmediği için, iki mevlid arasındaki tam münasebeti ta'yin etme işi, selâhiyyetli zevata âiddir.

(1) Osmanlı müellifleri, II, 222, not, I.

(2) Vesiletü'n-Necât, s. 59.

(3) Süleyman Çelebi, Mevlid, s. XI.

(4) Bu Mevlidin nüshaları artık ender sayılır. Ancak Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde (Seyfuddin Özege koleksiyonu, no. 24522) bu mevlidin bir nüshası vardır. 8° büyüklükte olan ve 494 beyitten ibaret bulunan bu mevlidin sahife adedi 64 dır.

III. Süleyman Çelebi Mevlidinin Rumca Tercemesi

İstanbul Belediyesi, İnkilâb Kütüphanesi, Muallim Cevdet koleksiyonu yazma eserleri arasında küçük bir mecmu'a vardır (No. K. 212.) Mecmu'a, üç bölümden ibarettir: Birinci bölüm (Varak 1,b - 15,b) Şarafu'd-dîn al-Büşîrî'nin meşhur "Kaşîdatu'l-Bur'a"sı (Arapça metni ve Türkçe tercemesi), ikinci bölüm (Var. 15,b - 31,b) aynı kasidenin Arapça metni ile Rumca tercemesi; üçüncü bölüm (Var. 32,b - 41,a), Süleyman Çelebi Mevlidinin Rumca tercemesi. Bu Rumca terceme de, kezâ, Arab harfleriyle yazılmıştır. Yazı güzel ve okunaklıdır. Hattât ve mütercim aynı şahıs olması mümkündür. Metin kırmızı, terceme siyah mürekkeble yazılmıştır. Maalesef, ne hattat-mütercim ismi, ne de yazılış yeri ve tarihi vardır. Metin itina ile yazılmış ve Rumca kelimelerin doğru okunabilmesi için, tamamen hareketlenmiştir.

Mütercim, Süleyman Çelebi Mevlidini tam olarak Rumca'ya terceme etmiş, bir nevi seçme beyitlerin tercemesini yapmıştır. Dört def'a tekrür eden refrain ("Ger dilersiz...") hariç, Mevlidin ancak doksanüç beyti Rumcaya terceme edilmiştir. Tercemelerin yanında aslın da bulunması sayesinde, hangi beyitlerin terceme edildiği vuzuhla görülmektedir. Rumca terceme, Süleyman Çelebi Mevlidinde geçen bir hayli Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri, olduğu gibi, muhâfaza etmiştir. Allah, Muhammed, Mustafa, İbrahim Halil, Musa, İsâ, Âdem, Abdullah, Âmine, Peygamber, ümmet, melâ'ike, Bismillah, zikrullah, Celil, merhamet, rahmet, şef'kat, mu'cize, mağrib, maşrik, âlem, haber, çünkim, Rumca metnin içinde aynen yer almıştır.

Mütercimin, bazı beyitlerini terceme ettiği Mevlid kısımları şunlardır: Münâcât, Musannife du'a, Peygamber nûrunun yaratılması (ve Peygamber nûrunun intikali teselsülû) ve Hazret-i Peygamber'in doğumu, yani Mevlidin başından beşinci bölümü olan "Hazret-i Peygamber'in mu'cizeleri"ne kadar terceme edilmiştir. Son beyti de:

Nice puthane, nice deyr-ü sanem

Yıkılıb küfr ehline irdi elem

dir. Mütercim, Mevlidin her kısmında bazı beyitleri atlamıştır. Böylece Mevlidin bu bölümlerinden otuz-beyit kadarı, Rumca tercemeye dâhil edilmemiştir. Rumca terceme, Süleyman Çelebi Mevlidinin asıl metninden daha ufak harfler ile yazılmıştır.

Gerek "Kaşîdatu'l-Bur'a", gerek Süleyman Çelebi Mevlidinin Rumca tercemesi, muhakkak ciddi bir tedkîke değer birer eserdir.

IV) Kürdçe Mevlidler

Kürdi zâde Ahmed Râmiz, Kürdçe bir mevlid manzûmesi meydana getirmiştir. Matbû olan bu eserin, Süleyman Çelebi Mevlîcinin te'siri altında kalmış olduğuna muhakkak nazariyle bakılmaktadır. Nâdir bulunan bu Mevlidin bir nüshası İstanbul'da Millet - Ali Emiri Kütüphanesinde- Türkçe matbû eserler arasında, 1369 kayıd no. sı altında mevcuttur. Bu mevlidi zikr eden yazarlar, mevcudiyetinden başka hiçbir malûmat vermemişlerdir. Sâdece mevcut olduğuna dair Ahmed Ateş (1), N. Pekolcay (2) ve Faruk Timurtaş (3) bilgi vermişlerdir.

Mevlidin Kürdçe mütercimi, anlaşılan, Kahire'de Al-Azhar Üniversitesinde talebe iken tercemeyi yapıp, orada neşr etmiştir. (4) Ahmed Ramiz'i, "Mevlid yazarı ve dikkati çeken sanatçılardan" biri olarak "Meydan Larous Ansiklopedisi" de zikr etmektedir. (5)

Mevlidin ikinci Kürdçesi, Zaza lehcesiyile, nazm edilmiş ve 1316 (1898) yılında Diyarbakır'da neşr edilmiştir. Bu matbû nüshanın baş sahifesinde şu ma'lumât verilmektedir: "Diyar-ı Bekir Vilâyet-i Celilesine tâbi' Lice kazasına mülhak Hezan karyeli mekrûmetlû Ahmed el-Hâssî (6) Efendi'nin Zaza lisanı ile te'lif eylediği işbû Mevlidi Şerif... Vilâyet-i mezkûre Litografya matbaasında tab' ve neşr edildi". Bu Mevliddeki Arapça olan "Merhaba" bahri Süleyman Çelebi-ninkinden farklıdır. Salât ve selâm refrain'leri hariç, Mevlid 351 beyitten ibaret olup tamamı 29 sahife'dir.

Mevlidin üçüncü Kürdçesi Şâfi'i Fıkıh âlimlerinden Ertuş'lu (El-Ertûşi) Hasan'ın manzûmesi'dir. İstanbul'da (Osman Bey Matba'asında) taş basması olarak, 1350 (1931) yılında tab' edilmiştir. (7) Bu mevlidin başlık sahifesi Arapçadır. Bahir, fasıllar ise, başlıksız devam etmekte olup, ancak salât -selâm beyitleriyle ayrılmaktadır. Sonunda nazmen Kürdçe bir Mevlid duası yer almaktadır. Fakat, iki buçuk sahifelik Arapça bir du'â da mevcuttur. Mevlide Hazret-i Fâtûma'nın vefatı bölümü de ilâve edilmiştir. Salât-selâm refra'ini Süleyman Çelebi'ninkine benzetmektedir. Mevlidin tamamı 511 beyitten ibarettir.

(1) Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât-Mevlid, s. 59.

(2) Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve menşe'i, İstanbul 1954, (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, VI, 64).

(3) Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesiletü'n-Necât), İstanbul 1970 , s. XI.

(4) Mevlidu'n-Nobiyy bi'l-Luğati'l-Kurdiyye, Nâşir: Kurdî-zâde Ahmed Râmiz (bi Riwakis-Sâdati'l-Akrâd bi'l-Azhar bi Mişr), 1324 [1906].

(5) İstanbul, 1972, VII, 736.

(6) Mevlid'in son (39 uncu) sahifesinde bulunan Siğirdli Fethullah Hasbi'nin manzûm takrizinin son mısraında bu isim "El-Huveysi" olarak geçmektedir. Hatta müellif bizzat, 38 inci sahifede Mevlid'in yazılışına aid Arapça manzûm tarihinde aynı şekli kullanmıştır ("bi aydi'l-Hazanîyyi'l-Huwaysî Ahmad").

(7) Mevlid'in baş sahifesinde, satış yeri olarak, Hakkâkler çarşısı No. 21 de ki kitabcı Raşid gösterilmiştir.

V) Tatarca Mevlid

Tatar dilinde çeşitli Mevlidlerin mevcûdiyeti ihtimal dahilindedir. Memleketlere göre değişiklik arz etmeleri de mümkündür. Fakat, şu anda bunu tevsik edecek durumda değiliz.

Elimizdeki Tatarca Mevlid metni, Tokyo'daki "Mahalle-i İslâmiyye" de oturan imam ve müderris Muhammed Abdulhayy Kurbânali'nin - Tokyo'da yerleşmiş Tatarlar kolonisi (cema'atı) himmeti ile - "Matba'a-i İslâmiyye" de, 1350/1931 senesinin Mevlid günü hatırasına neşr edilmiştir. (1)

Bu Mevlid, "Bir iki söz" isimli bir Önsözle başlamaktadır (s. 1). Bunu ta'kiben (ss. 2-10), Hazret-i Peygamber'e salavat getirme ve Mevlid Bayramı hakkında bir vâaz gelmektedir ("Peygamberimiz Muhammed Mustafa, Sallallâhu aleyhi ve sellem'ge salâvât uku ve anın toğan gününde Mevlid beyremi yasav hakkında vaaz"). Burada - misal olarak - Avrupa ve Amerika'daki Hristiyanların Hazret-i İsa'nın doğum gününün, Buda ve Konfüçyüs'ün salikleri tarafından doğum günlerinin tes'idi gösterilmektedir. Böylece her din kurucusunun doğum günü tes'id edildiğine göre, bizim de Ulu Peygamberimiz Hazret-i Muhammed'in -Sallallahu 'aleyhi ve sellem- Mevlidi tes'id edilmeli ve nitekim asırlardan beri tes'id edilmektedir. Kitabda bu Mevlid tes'idinin tarihçesi ayrı bir bab içinde anlatılmaktadır (ss. 10-12). Bundan sonra Hazret-i Peygamber'in Şemâ'iline temas edilmekte ve nesebi ile kısa bir biyografisi (şîreti) verilmektedir (ss. 12-20). - Buraya kadar anlatılan kısım kitabın bir nevi giriş kısmını teşkil etmektedir.

İkinci, yani Mevlid, kısmı bir kasıde (ss. 22-26) ile ["turlı Mevlidu'n-Nebiyı kasidesi"] başlar:

Evvelâ ben bir hikâyet ideyim
Ehl-i ahbardan rivayet ideyim.

Var idi Bâğdâd'da bir sâliha
Âbide Hatûn idi hem nâsiha....

Kasidenin sonu Süleyman Çelebi'nin ma'rûf refrain'i ile bitmektedir:

Ger dilersiz, bulasız otdın necât
Aşk ile derd ile eytin es-salât.

(1) Mevlidu'n-Nebiyı kitabı-1350'inci Hicrî, 1931 Mîlâdi, 12 Rebl el-Evvel/28 Eylül, Mevlidu'n-Nebiyı gününün hatırası olarak neşr edildi. Basub taratucısı: Tokyo'da, Matba'a-i İslamiyye, 1931'inci yıl (8°, ss. 1-47). Baskı Arab harflidir. — Kolayca ele geçemeyen bu Tatarca Mevlidin bir fotokopisini yaptırmama müsaade eden, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arapça uzmanı, muhterem Yusuf Uralğiray'a şükran borçluyum.

Müteakiben 20 beyitlik "İstanbul kâtib makamına" (ss. 26-27) bir manzum geliyor:

Ey Hudâ'dan lütf [u] ihsan isteyen, gel Mevlide
Cennet içre hûr [u] gılman istegân, gel Mevlide.
Asıl Mevlîd manzûmesi bundan sonra (ss. 28-30) başlamaktadır:
Evvel Allâh ismini yad idelim
Sonra başlab, her işe girişelim

İş başında herkim ani yâd iter
Ol işi Allah ana âsan iter.

Bu bölüm de "Ger dilersiz" refraini ile biter.

Sonraki bölümler: "Ey azizler" bahri, sekiz beyt ve ma'lûm refrain'den (ss. 30-31); "Hak Ta'âlâ çün yarattı Âdemi - Kıldı Ademle müzeyyen âlemi" bahri ondört beyt ve refrain'den (ss. 31-33); ve "Amine Hatun Muhammed Anası - ol sadeften togdı incu danesi", 25 beyt ve refrainden ibarettir (ss. 33-37) ki içinde: "Togdı ol saatte ol Sultan-ı Dîn - Nura gark oldı semâvât [u] zemîn" beyti üzerine ayağa kalkınır ve salavat getirilir. Buna dair de bir not konmuştur.

Bundan sonra "Merhaba" bahri (11 beyt ve refrain) gelmektedir (ss. 38-39). Müteakiben:

İşbu heybetten Âmina hûbrû
Bir zaman aklı gidüb kildi giru

beyitleri (ss. 39-41) gelir (13 beyt ve refrain)
ve nihayet:

Mekke halkının ulugları revah
Kıldılar Kâ'beni bir kiçe tavaf

bölümü (ss. 41-43) 17 beyt, refrain ve salavattan ibarettir.

Mevlidin sonunda Tatarca bir du'â (ss. 44-46) vardır ("Mevlidu'n-Nebiyî kasidesi ukulduktan sonra ukulacak du'â"). Buna da (ss. 46-47): "Eş-şubhu bedâ min tal'atih...." mısra' ile başlayan meşhur kasidenin Arapça metni, harekeli olarak, ilâve edilmiştir ("Mu'cizetu'n-Nebiyî'l-Ummiyyi'l-Kerîm").

Görüldüğü gibi, bu Mevlid, aslında, Süleyman Çelebi'nin "Vesiletu'n-Necât"ının Tatar diline ihtisaren adapte edilmiş şeklidir.

VI) Sevahili dilinde Mevlid

Arapça "Sâhil" in cem'i "Savâhil" kelimesinden gelme bir söz olan Suahili, Swahili ta'biri, şimalden Somali yarımadasından başlayarak, cenubda ki Rowuma'ya kadar uzanan şarkî Afrika sahilinde oturan ahali'ye itlak olunan bir isimdir ki Lamu takımadalarındaki eski Bantu kabilesi, Arab, İran ve Portekiz kolonistlerinin kuvvetli kültürel te'siri altında kalmıştır. Sevahili dili Bantu dille-

rinden biridir. Kongo'ya kadar uzanan şarkî Afrikanın büyük bir kısmında trafik ve ticaret dilidir. Eski edebiyatı Arab harfleriyle yazılmıştır. Hazret-i Muhammedin Hirakl'a (Herkal) karşı yaptığı savaşları anlatan, "İmparator Heraklius Kitabı" adlı mufassal bir destanı vardır. (1) İşte, Şerif Mansabî'nin Mevlid manzumesi de bu dilde ve bu yazı ile telif edilmiştir (Kitâbu Mavlid). Açıklamalı Almanca tercemesi, G. Neuhaus tarafından Berlinde, 1935 yılında neşr edilmiştir. (2)

VII) Mevlidin Almanca Tercemesi

Bayan Irmgard Engelke, Süleymân Çelebinin mevlidini etraflıca tetkik etmiş ve bazı beyitlerini almancaya terceme etmiştir. "Sulaymân Tschelebi's Lobgedichte auf die Geburt des Propheten-Mevlid-i Şerif" adını taşıyan bu doktora tezi, Halle'de 1926 yılında basılmıştır. Bu etüdden Ahmet Ateş ayrıca bahsetmektedir (3).

Hatırlatalım ki Joseph von Hammer-Purgstall daha evvel, mevlidin bazı bahirlerini almancaya çevirmiştir (bakınız: Geschichte der Osmanischen Dichtkunst, Pesth 1836, ss. 67-70) (4).

Profesör Bayraktareviç, Engelke'nin büyük bir hatasına dikkat nazarımızı çekmektedir. Engelke, yanlış olarak, Süleyman Çelebinin mevlidinin 6500 beyitten ibaret olduğunu yazmaktadır. (5)

VIII) Mevlidin İngilizce Tercemesi :

Gerek Ahmed Ateş (6), gerek Faruk Timurtaş (7), yazılarında, Süleyman Çelebi mevlidinin manzûm İngilizce tercemesine işaret etmektedirler. Mevlidi İngilizceye nazmen terceme eden zât F. Lyman Mac-Callum'dur. 1943 senesinde Londrada (Wisdom of East Series) basılmış olan bu tercemenin başlığı "The Mevlidi Sherif by Suleyman Chelebi"dir.

(1) Der Grosse Brockhaus, Leipzig, 1934, Bd. XVIII, s. 301.

(2) Scharifu Mansabu, Kitabu Mauludi, Buch d. Geburt Muhammeds. Suaheli-Gedicht. Deutsch u. erlâut v. G. Neuhaus. Berlin, 1935, M. 34 Taf. (S—A), 57.

(3) Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât, Mevlid, s. 59.

(4) Bu tercemeye Belgrad üniversitesi Şarkiyat Ordinasyüs Profesörü merhum Dr. Fehim Bayraktareviç "Mevlidlerimiz ve umumen mevlid nakkında" (O Naşim mevludima i o mevludu uopste) adlı etüdünde 1937 tarihinde Belgrad'da çıkan "Prilozi za Knjizevnost, jezik, istoriju i folklor" isimdeki dergide (Cild XVII, ayrı basım, s. 27) temas etmiştir.

(5) Aynı müellif, aynı etüdü, s. 24.

(6) Süleyman Çelebi, Mevlid, s. 59.

(7) Süleyman Çelebi, Mevlid, s. XI.

Fakat ondan yarım asır kadar evvel, meşhur İngiliz müsteşriki Gibb (History of Ottoman Poetry, London 1900, I, 241-248) keza mevlidi İngilizceye terceme etmişti. (1)

IX) Mevlidin Arnavutça Tercemeleri:

Arapça, Çerkesce, Kürdçe ve Rumca olarak terceme edilen Süleyman Çelebinin mevlidi, yine de müslüman olmaları hasebiyle, en çok Boşnaklarla, Arnavudlarda rağbet görmüş ve müteaddit defalar terceme edilip tab edilmiştir.

Burada evvelâ mevlidin arnavudça tercemelerine temas edilecektir. Hasan Zuko Kamberi (XVIII. asrın ikinci yarısı) arnavud dilinde ilk defa manzûm bir mevlid meydana getirmiştir. Manzûmenin henüz basılmamış oluşundan ötürü, bu mevlidin orijinal bir eser mi, yoksa Süleyman Çelebi mevlidinin bir tercemesi mi olduğu hususu meçhuldür.

XIX. cu asrın ilk yarısında Korça'lı İsmâil Floçi (Floçi) nin arnavudça mevlid manzûmesi keza tab edilmediği içindir ki, hakkında pek az malûmata sahibiz. Şu var ki zikri geçen bu her iki mevlid manzûmesi ağlebi ihtimale göre, Süleyman Çelebi mevlidinin arnavudça tercemesinden ibarettir.

Arnavudça mevlid tercemelerinin tam olanlarından ve halk arasında en çok rağbet görenlerinden ikisi, ancak XIX. asrın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır.

Birincisi Ülgünlü (Ulçinyaku-Ulçınaku) Ali Rıza efendinin: "Terceme-i Mevlûd alâ lisan-ı Arnavud'u (İstanbul'da 1295 / 1878 tarihinde tab edilmiştir). Koleksiyonumuzda bulunan nüsha 1318 (1919) da basılmıştır. 1933 yılında tekrar Tiranda lâtin harfleriyle neşredilmiştir. Arnavudça metnin başında 9 beyitlik manzum türkçe bir mukaddime vardır. (2) (Bizim nüshada 15 beyittir.) Müellif mevlidden başka sözlerle "Huda Rabbim" diye başlıyan 72 beyitlik bir manzûmenin tercemesini mevlidin başına ilâve etmiştir (ss. 4-12). Mevlid tercemesi ile duasını (ss. 13-28) müteâkib dîni ahval hakkında (Mağmûatu'l-Ahwal), ölüm ahvâli (Ahwâlu'l-Mawt), kabir ahvâli (Ahwâlu'l-Çabr) gibi meselelere temas eden bir nevi ilmi hâl risâlesi, keza manzûm olarak mevlide eklenmiştir. Terceme muvaffakiyetli addedilmektedir. Mütercim hakkındaki bilgimiz mahduddur. Sadece Ülgünde müftü iken, Karadağlıların memleketi işgali üzerine, İşkodraya hicret etmiş, sonraları Draç'da müftülük yapmış ve orada ileri yaşta olarak vefat etmiş olduğu bilinmektedir.

(1) Bu tercemeye de prof. Dr. Fehim Bayraktareviç, Mevlid hakkındaki etüdünde işaret etmektedir (s. 24).

(2) Ülgünlü'nün Arnavutça Mevlidi, son def'a, Gaşeviç'in Boşnakça Mevlid tercemesiyle birlikte Titograd'da (eski Podgoriça) 1972 yılında (Karadağ Cumhuriyeti islâm Camiası tarafından) neşr edilmiştir.

İkincisi, yani Süleyman Çelebi mevlidinin diğer arnavudça tercemesi, daha doğrusu ona göre işlenmiş, Vuçiturn'lı Muhammed Tâhir ibn Halil Popova'ya âiddir. "Manzûmatu'l-Mewlûd fî afdalil-Mawgûd bi lisâni'l-Arnawûd" adını taşıyan bu mevlid manzumesi İstanbul'da neşredilmiştir (Tabî tarihi zikredilmemiştir). Arap harfleriyle basılmış olan bu mevlid de Süleyman Çelebi mevlidinin harfiyyen Arnavudçaya tercemesi değildir, serbest bir tercemedir. Şimdiki muhtar Kosova bölgesi ile Makedonya Cumhuriyetinde bu mevlid çok okunur ve ezberlenir. Hasan Kaleşi'nin tahminine göre 1900 ile 1902 arasında arap harfleriyle neşredilmiş olan bu mevlidin başlığında "eser-i Tâhir" diye, mütercimim ismine işaret edilmektedir. (1)

Zikrî geçen bu iki (arap harfleriyle basılmış) mevlidden başka lâtîn harfleriyle basılmış başka mevlidler de vardır. (Meselâ, Hâfız Abdullah Simlâku'nunki, dört defa basılmıştır.) Bunlardan bir diğeri de, Hâfız Ali Korça'nın eseridir. Aruz bakımından remel bahrinde olan bu tercemeler Süleyman Çelebiye sâdik kalmışlardır. (2)

Gerek Ülgünlünün ve gerek Muhammed Tâhirin tercemelerine, Bursalı Mehmed Tâhir işaret etmektedir. (3) Yine aynı müellif, Vuçiturn'lı tercemesinin Yıldız Kütüphanesindeki nüshasını da zikretmeyi ihmal etmemiştir. Pekolcay (4) ile Faruk Timurtaş (5) mevlidin arnavudça tercemelerini umumî olarak zikretmektedirler.

Arab harfli Arnavud edebiyatı üzerindeki tedkikler henüz başlangıçta olduğu için, ilerideki araştırmalar neticesinde, şimdiye kadar bilinmeyen, mevlidle ilgili, bazı Arnavudça manzumelerin bir gün ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. Bu sebeple biz, bu konuda şimdiye kadar mevcut olan malûmatı özet olarak vermekle iktifa ediyoruz.

(1) Bu Mevlid, son zamanlarda, Ankara'da, kısa bir mukaddime (Dy fyale ne fillim) ile (ve resimli olarak), Zeynullah Özyaşar tarafından neşredilmiştir.

(2) Bütün bu hususlar için bakınız: Hasan Kaleşi, Prilog Poznavanju Arbanaske Knjizevnosti iz Vremena Preporoda-Arbanaska Knjizevnost na Arapskom Alfabetu (Naučno Društvo Bosne i Hercegovine, Godišnjak Balkanološkog Instituta, Sarajevo 1956, I, 22-26). Aynı müellif, Mevludi kod Arbanasa (Zbornik Filozofskog Fakulteta, Beograd 1959, IV/2, 352-388). Aynı müellif, Albanska Aljamiado Knjizevnost (Prilozi za Orijentalnu Filologiju, Sarajevo 1970, Sv. XVI-XVII 1966-1967-ss. 51-76).

(3) Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333 (II, 222, not 1).

(4) Neclâ Pekolcay, Süleymân Çelebi mevlidi metni ve menşei meselesi (İst. Ün. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul 1954-VI, 64).

(5) Faruk Timurtaş, Süleymân Çelebi-Mevlid (Vesiletu'n-Necât), İstanbul, 1970 (1000 Temel eser, No. 27), s. XI.

III. BÖLÜM

Boşnaklarda Mevlid

Boşnaklarda Mevlidin Ehemmiyeti

Mevlid cemiyetleri Boşnakların hayatında çok mühim bir yer işgal eder. Bir halk şiiri, bunun ehemmiyetine bilhassa işaret etmektedir. Bir sultanın genç kızı vefat edince, kabrine giren sualci meleklerden korkmuş, fakat, defninden sonraki telkînde hazır olan babasının, kendisini ne şekilde müdâfaa edeceğine dâir tavsiyesini hatırlayıp, meleklerle şöyle bir ifâdede bulunmuştur:

Allah aşkına, ey çokluk sualcular,
Ben bugün beş vakit namaz kıldım,
Beş def'a da Kitaba baktım. (1)

Fakat yalnız ibadet kâfi gelmeyip, iyi amel de lâzım olduğundan dolayı, sualci melekler prensese,şöylece mukabelede bulundular:

Senden şunu sormamız için
Allah bizi sana gönderdi:
Küçük yetimlere karşı niçin haşin davrandın?
Mahallelilere niçin az ateş verdin?
Komşu sofrasından niçin kaçtın?
Fakirden niçin başını çevirdin?
Mevlidi niçin okutmadın?

(Bundan sonra) melekler Cehennem kapısını açıp, Sultan kızını ateşe verdiler. (2)

Boşnaklarda Mevlidin Tes'idi

Mevlid-i Nebevi, çok eskiden beri Bosna ve Hersek müslümanları arasında tes'id edilmekte idi. Osmanlı fütûhâtı akabinde ve yerli halkın ihtidâsından hemen sonra bu dîni âdet kök salmağa başlamış olacaktır ki, en eski vakfiyelerde dahî buna dair kayıtlara rastlamak mümkündür. Meselâ, Saray-Bosna'daki Gazi Husrev Beğ Câmiinin 938/1531 tarihli vakfiyesinde, mevlid için yılda 300

(1) Yani Kur'an-ı Kerim'den okudum.

(2) Antun Hangi, Zivot i Obicaji Muslimana u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1906. (2. tab'ı), s. 239 (Ölüm bahsı). Bu eserin Almanca'sı da vardır. (Die Moslims in Bosnien -Hercegovina, ihre Lebensweise, Sitten und Gebräuche, Sarajevo, 1907.)

dirhem miktarında bir tahsisatın ayrıldığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile bu tarih, mevlid merasiminin, Fatih Sultan Mehmed'in Bosna fütûhatından (1463) altmış sekiz sene sonra yapıldığını gösterir. Resmî kayıtları bulunmayan, veya bulunupta henüz ortaya çıkarılmayan bir çok mevlid müesseselerinin bulunduğuna da şüphe yoktur. İhtidâ, yani islâmlaşma ile birlikte mevlid tes'idi âdetinin de doğmuş olduğu tahmin edilebilir.

Saray-Bosna'daki mevlid merâsimi, yalnız, oranın baş Câmii olan Gazi Husrev Bey Câmii'ne münhasır kalmamış, her câmiin kendi vakifyelerinden anlaşıldığına göre, diğer bir çok câmilerde de Mevlid-i Nebevî tes'id edilmiştir. Meselâ bunlar arasında: 1) Hacı Muhammed İbn Ahmed Subaşiç (1196/1782); 2) Ali Abid Efendi Kapiç (1282/1865); 3) Mustafa İbn Feyzullah Cennetiç (1289/1872); 4) Fazıl Paşa Şerifoviç (1289/1873); 5) Şeyh Hıfzı Efendi (1290/1873); 6) Abdi Ağa İbn Şerif Zilciç (vasiyetnâme: 1314/1896); 7) Murad Ağa Kebîrizâde (1321/1903) ve 8. Muhammed İbn Âdem (1331/1913)'in vakfiye veya vasiyetnâmeleri zikredilebilir.

Saray-Bosna dışındaki kentlerde ve asırlar boyunca mevlid cemiyetleri tertib edilmiştir. Resmî kayıtlardan anlaşıldığına göre, meselâ Mostar'da, meşhur Karagöz Bey Hacı Muhammed Za'im, her Rebiulevvel ayında, güzel sesli kâriiler tarafından gece-gündüz mevlid okunmasını vakfetmişti (977/1570). Keza Travnik'de, Bosna veziri ve hayrat sahibi Elçi Hacı İbrahim Paşa'nın (1117/1706) ve Hacı Ali Bey Hasanpaşiç'in (1291/1874); Banyaluka'da vâli Ferhad Bey (sonraları Paşa) Sokoloviç'in (1108/1696) ve Hacı Şaban İbn Huseyn'in (1108/1696) bu çeşit vakif şartları bulunduğu gibi, Petrovatz'da Osman Kulenoviç'in (1333/1911); Donyi Vakuf'ta Mulla Ağa İbn Hacı İbrahim Balagiya'nın (mevlidin Saray-Bosna'daki Soğuk Pınar Câmii'nde okunması şartıyla) ve Na'im İbn Durmuş Gafiç'in (1333/1915) vakfiyeleri de mevlid okunması şartlarını ihtiva ediyordu.

Bu hayırlı işte, Boşnak kadınları da erkeklerden geri kalmamışlardır. Resmî kayıtlardan anlaşıldığına göre, meselâ Saray-Bosna'da Skoplye'li Âişe Binti Munammed İbn Muhammed (1192/1778), Nefise Binti Süleyman İbn Huseyn Maşiç (1289/1872), Osman Ağa Vareşanoviç'in karısı Dervişe binti İbrahim Kurd (1325/1907); Travnik'te Hacı Ali'nin karısı Cevahir Hanım Hasanpaşiç (1295/1878) de, Vakfiye veya vasiyatnâmelerinde mevlid tes'idini şart koşmuşlardır.

Bu zikrettiğimiz yerlerden başka, çeşitli Bosna-Hersek şehir ve kasabalarında, hattâ bir çok köylerinde dahi câmi, tekke, medrese ve hususî evlerde mevlid cemiyetlerinin tertibi, son derece yaygın idi. Verdiğimiz misaller, sadece, ilâhiyatçı ve yüksek mühendis -mimar Ali Beytiç'in, Saray-Bosna şer'î mahkeme sicilleri ile Muhammed Enverî Kadiç'in Vakayinâmesi üzerinde ve Saray-Bosna Evkaf Müdürlüğü Arşvinde yaptığı ciddî tetkikler neticesinde elde ettiği bilgilerden iba-

rettir (1). Yeni yetişen genç müslüman araştırmacıların, bu konuyu daha da genişleteceklerinden şübhe edilemez.

Onaltıncı asırda, mevlid cemiyetlerinde hazır olan cemaata şerbetten başka yemek de ikram edilirdi. Mevlid geceleri münasebetiyle bütün câmler aydınlatılır ve merasim, kaleden yapılan beş pare top atışıyla ilân edilirdi. Buna dair bir haberin, Bosna vilâyeti resmî gazetesi olan "Bosna"nın 14 Haziran 1870 tarihli nüshasında yer aldığı görülür. Tabii başlıca mevlid merasimi, Gazi Huzrev Bey Câmii'nde cereyan ediyordu. En yüksek devlet memurlarından avâma kadar bütün halk, kalabalık bir kitle halinde câmii doldurur; merasimden sonra da bilhassa ondokuzuncu asırda-vâli konağına gidilir ve zamanın vâli paşası, mevlid-i nebevi bayramı dolayısıyla resmî olarak tebrik edilirdi (2).

Sırbistandaki Alacahisarlı (Kruşevac'lı) Şeyh Necmuddin Hasan ibn Şeyh Muhammed ibn Bahadır Beğ, Kâtib Çelebi (3) ve Atâ'î'ye (4) göre Edebiyat sahasında "Zamanının Câhizi" ve kürsü üzerinde ikinci "Hüseyn vâ'iz'i" idi. Âbid, zâhid, ve âlim idi. Şeyhulislâm Şeyhî Efendinin talebesi ve mülâzımı olmuştu. Babası Sofyalı Bali Efendinin halifesi olup, ona ittiba'en kendisi de tarikata girmişti. Nice memleketi gezip, evliya mezarlarını ziyarette bulunmuştu. Böyle bir seyahatte Yemende vefat etmiştir. Mevlid okurken, ilk def'a olarak, cami minaresinde kandil yakan o olmuştur. Bu usul, Sultan III Murad'ın çok hoşuna gitmiş, bütün Devlette Mevlid geceleri minarelerde kandiller yakılmasını emr etmiştir. "Azam-i Ukbâ itdi Necmuddin Hasan" mısra'ının ifade ettiğine göre 1019/1610 yılı, Mevlid günü, vefat etmiştir.

Boşnak edebiyatında kullanılan alfabeler

Osmanlı fütûhâtı akabinde ihtidâ eden Boşnaklar, büyük İslâm câmiasına iltihak edince, diğer birçok İslâm milletleri gibi, eserlerini "elsine-i selâse", yani Arapça, Farsça ve Türkçe ile yazmağa ve böylece mahdud Bosna muhitini aşarak yüzlerce milyonluk İslâm ilim alemine fikirlerini duyurmağa muvaffak oldular. Bu şekilde, asırlar boyunca meydana gelen ilmi ve edebî literatür üzerindeki tetkikler halâ devam etmekte ve yeni yeni yazma eserler ortaya çıkmaktadır. Bu ilmi faaliyet müvacehesinde kendi ana dilindeki ilmi ve edebî faaliyet nisbeten daha

(1) Ali Beytiç, Iz prošlosti Mevludâ u Bosni i Hercegovini (el-Hidaye dergisi, Sarajevo 1943, VI, No. 6-8, ss. 205-213).

(2) Beytiç, adı geçen yazısı, s. 207.

(3) Fezleke-i Târîh, İstanbul, 1286/1869/,I,338-339.

(4) Zeyl-i Şakâ'ik. İstanbul, 1268/1851/,II,599-600.- Bkz, keza: Dr. Safvet Beğ Başağaç-Recebpaşić (Mirza Safvet), Boşnâci i Hercegovci u İslamskoj Knjizevnosti, Sarajevo, 1912, ss. 58-59 (Şeyh Necmuddin Hasan Behadirbegoviç).

azdır. (1) Maamafih, bu faaliyetin tedkiki işi henüz bitmemiştir ve gün geçtikçe yazma halinde şimdiye kadar bilinmeyen eserler ortaya çıkmaktadır.

Yazı mes'elesine gelince, eskiden, yani ihtidadan evvelki devirde, Glagolik, müteakiben de Boşnakçaya mahsus kendi alfabesi olan "Bosañçitza" nın kullanılması umûmileşmiş ve hatta Bosnanın hududları dışında da kullanılmış ise de, ihtida'dan sonra Arab alfabesi tamamen hâkim olmuştur. Boşnak alfabesi de, nâdir ahvalde asılzadeler arasında veya Dubroivnik'liler ile olan resmî yazışmalarda kullanılırdı. Bu durum dört asır kadar devam etti. Bazı işaretleri eklemek suretiyle, Arab alfabisiyle Boşnakçanın hatasız bir şekilde yazılması hususunda reform yapan ve bu işte büyük gayret sarf eden kimse, eski Re'isu'l-ulemadan Muhammed Cemâluddîn Çavuşeviç oldu. Boşnakçaya elverişli olan bu reforme Arab alfabesi, artık yerleşti. Kitab, risale, ders kitapları, mecmûa ve hatta gazeteler, bu yazı ile yazılıp basılır oldu. Bununla beraber Avusturya-Macaristan ve bilhassa eski Yugoslavya kırallığı devrinde resmî alfabeleri olan Lâtin ve Kiril harfleri, Arab harflerini kuvvetle tehdid ediyordu ve nitekim İkinci Cihan harbinden sonra da onu tamamen kaldırttı. Merhum Çavuşeviç'e, talebeliği zamanında, "Ma'tûf" lâkabı takıldığı için, bu reforme alfabeğe de ona göre "Matufitza" veya "Matufovaça" dendi. "Muallim", "Tarik", "Mishab" gibi mecmualar, büyük sayıdaki dinî kitaplar, broşürler ve sair eserler, hep bu yazı ile basılırdı.

Alhamyado

Arapça "al-'Acamiyya", "al-'Acamiyyât" (Arapça olmayan) ta'birleri İspanyol transkripsiyonunda "aljamia", "aljamiado" (alhamia, alhamiado), ilk zamanlarda Endelüs Müslümanları tarafından, İber yarımadasının şimal gayrimüslim komşularının kullandıkları roman dili için verilen bir ad idi. Bu dil sûr'atle kuvvetli Arab te'siri altına girdi.

Bu ta'birin zamanla aldığı çeşitli manalar hakkında Fransız müsteşriklerinden E.Levi Provençal'in "Aljamia" maddesinde lüzumlu ma'lûmât mevcuttur. (2) Zikri geçen kelimeye bugün atf edilen mana: İspanyanın Roman dilindeki (Portugal, Galisya, Kastilya, Aragon ve Katalan lehceleri) metinlerinin Arab harfleriyle yazılmış şeklidir. Bu ta'birin manası zamanla genişleyip Arab harfleriyle

-
- (1) Bu husus birçok ahvalde, oıanın gayrimüslim unsurları için de vâridir. Hatta, misal olarak, Sırp larca, hemen hemen-geçen asra kadar dahi, ana dilinde yazı yazmanın muhalifleri var idi. Onlarda ana diliyle, veya kendi ta'birlerince "sığurtmaçlar diliyle" (govedarski jezik) yazı yazmak doğru ve münasib olup olmayacağı hususunda ("Jest li polezno") münakaşalar yapılırdı.
- (2) Emcyclopédie de l'Islam, Leiden, 1960, I, 416. Aynı madde için bkz.; İslâm Ansilopedisi, İstanbul 1940, I, 359-360(C.F. Seybold) ve Türk Ansiklopedisi, 1966 İstanbul baskısı, II, 105, (Agop Dilaçar).

yazılmış İspanyolca (yani aljama, aljamiado) dan başka: Cenubî Afrika, Polonya, Boşnak, Beyaz Rus, Arnavut, Rum ve diğer Garb dillerinin Arab harfleriyle yazılan metinleri manasına gelmiştir.

İspanya alhamyado edebiyatından bazı metinler zamanımıza kadar muhafaza edilmiştir. Bunlar ekseriyetle dinî, ahlâkî, polemik mevzularla alâkalıdır. Bu gibi metinlerin bir kısmı neşredilmiştir. En meşhurlarından biri de Hazret-i Yusuf Peygamber'in kıssasıdır. Kur'an-ı Kerim'in Yûsuf suresi esas olmak üzere, bazı ilâveleri de ihtiva etmektedir. Bu kıssa, yani Poema de Yusuf, Menendez Pidal tarafından neşr edilmiştir. (1) Boşnakça ve Arnavutça eserler de Arab harfleriyle asırlar boyunca yazılagelmiş ve ancak son zamanlarda ve muhtelif sebeplerden dolayı, arkaları kesilmiştir. Arab harfli bazı Garb dillerinde yapılan Kur'an-ı Kerim tercemelerinin bir listesi Prof. Dr. Muhammad Hamîdullah tarafından tanzim edilmiştir (Liste des traductions du Coran en langues européennes). (2)

Süleyman Çelebi Mevlidinin Boşnakça Tercemeleri Hafız Salih Gaşeviç'in Tercemesi

Süleyman Çelebi mevlidi Boşnaklar arasında da çok sevilmiş ve tutunmuştur. Hattâ Boşnakçaya çevrildikten sonra dahi türkçesi terkedilmemiş, diğerine paralel olarak beraberce okunagelmiştir.

"Vesiletu'n-necat" ın Boşnakça tercemeleri arasında halkın nazarında en tanınmış ve hemen hemen en eskisi Nikşiç'li (3) Hafız Salih Gaşeviç'inkidir. Gaşeviç, tercemesinde Süleyman Çelebinin kullandığı bahri (remeli) aynen muhafaza

(1) Materiales para su estudio (Revista de archives, bibliotecas y museos, Madrid, 1902, t. VIII. Garnata Üniversitesi tarafından 1952 yılında tekrar basılmıştır.

(2) Le Coran, traduction intégrale et notes de Muhammad Hamidullah, avec la collaboration de Michel Léturmy-Préface de Louis Massignon-Paris, 1966, pp. XLV-LXV.- Le Club Français du Livre. - Bu Kur'an-ı Kerim tercemesi müteaddit def'alar tab edilmiştir. - Aynı müellifin halen devam etmekte olan başka bir eseri (Le Coran dans toutes les Langues), Kur'an-ı Kerim'in terceme edilen dillerden, örnek olarak, Fatîha-i Şerifenin tercemelerini ihtiva etmektedir (France-Islam, Revue mensuelle des Musulmans en Europe, Paris, 1967-1976.)

(3) Nikşikli tabirini merhum Ahmed Ateş bir zühul eseri olarak Benakşikli şeklinde okumuştur (Zikri geçen eseri, s. 59).

etmiştir. Hafız Salih Gaşeviç, Hersek Sancağına bağlı Nikşiç kasabasında (1) 1855 yılı civarında dünyaya gelmiştir. Meslek itibariyle kaza kaymakamı idi. Karadağlıların Nikşiç'i işgali üzerine Aşağı Kolaşın bölgesinin (2) Şahoviçi kazasına hicret etmiş ve orada kaymakam olmuştur. Mevlid tercemesinin mukaddimesinde şâir bu hususa bilhassa işaret etmektedir:

Kad se nacoš u Kolaşin Kaymakam
(Znađem da sam puno nâkis u çelâm),
Moliše me Kolaşinski prviši:
Nama Mevlud day Bosanski napiši. (3)

Što'y u Kur'an na sve imân imamo
Boşnyački nam gradi Mevlud, molimo. (4)

- (1) Osmanlı devrinde Bosna vilâyeti Mostar sancağında bir kasaba olan Nikşiç ismi, Nikşik kabilesine izafeten meydana gelmiştir. Orta çağda bu mahalde "Onogošt" kalesi vardı. Dubrovnikliler ona "Anagostum" derlerdi. Bu kalenin Gotlar tarafından tesis edildiği söylenir. Bosna valisi İshak oğlu İsa Beyin kumandası altındaki Türk kuvvetleri Onogošt'u 1465 senesinde zabt etmiş ve Bosna Sancağına ilhak etmişlerdir. 1470 te de yeni kurulmuş Hersek Sancağına bağlanmıştır. Nikşik, Türklerin elinde 1877 senesine kadar kalmıştır. 15 inci asrın sonlarına doğru Türkler eski kaleyi yıktırıp 17 nci asırda daha geniş çapta yenisini kurmuşlardır. Bu kalenin etrafında Türk varoşu inkişaf etmiştir. Berlin Kongresi muahedesine göre (1878), Nikşik Karadağlılara bırakılmıştır. (Bkz. Yarbay Dragolyub Yoksimoviç, Nikşiç; Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1965, VI. 292-93). Petar Sobayiç, Nikşiç in: Narodna Enc. SHS, Zagreb 1927, III. 106-107.
- (2) Kolaşın, Bosna'nın eski yedinci sancağı olan Yenipazar Sancağında (hâlen Karadağ Cumhuriyetinde) Tara nehri havalisinde bir kasaba ve bir bölge isimidir. Kolaşın, evvelce orada bulunan Türk kalesi kumandanı, Kolağası tabirinden muharref bir isimdir. 17 nci asırda Türkler tarafından kurulmuş bir kasaba olan Kolaşın isminin ilk şekli Kolaşinoviçi idi. 1878 muharebesinden sonra Karadağ'a ilhak olunan Kolaşın'ın müslüman ahalişi oradan çekilmek mecburiyetinde kalmış, onların yerine muhtelif bölgelerden gelen Hristiyan Karadağlılar yerleşmiştir. Nüfusu hâlen ikibin civarındadır. Kolaşın'ın bölge olarak iki kısmı vardır. Biri Gornyi Kolaşın (Kolaşın-i Balâ), diğeri Donyi (Zir) Kolaşın'dır. Gornyi Kolaşın'ın müslüman ahalişi de yurtlarını terketmek mecburiyetinde kalınca, Donyi Kolaşın'a ve diğeri yerlere dağılmışlar, yerlerine de Karadağlılar iskan edilmişlerdir. Nüfusun çoğunluğu, Gornyi Kolaşın'den, Bosna ve Hersek'in muhtelif cihetlerinden gelen müslüman muhacirler teşkil eder. (Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1962, V. 290-91: Yovan Vukmanoviç'in Kolaşın maddesi; Bkz. keza Şem suddin Sami, Fraşeri, Kâmusu'l-A'lamî, İstanbul 1896, V. 3753; Svetozar Tomiç ve Petar Şobayiç, Narodna Enciklopedija Sırpko-Hrvatsko-Slovenačka, Zagreb 1927, II. 373-Kolaşın maddesi).
- (3) Gaşeviç'in manzum mukaddimesi, beyt 3,4.
- (4) Aynı mukaddime, beyt 8.

hattâ kemiklerle birlikte getirilen mezar taşları da tekrar mezarın üstüne dikilmiş- tir. Ne var ki, gerek başucundaki taş ve gerekse ayak ucundaki taş hasara uğramış; birincisinin sarık kısmı, ikincisinin ise yarısı kopup kaybolmuştur. Baş ucunda kalan taşın uzunluğu 75, eni 32 ve kalınlığı 8 santimetre olup, üzerinde güzel bir nesih-talik yazısıyla 10 eğri satırdan ibaret türkçe bir kitabe vardır.

Merhum Hafız Salih Gaşeviç'in Mezar taşı üzerindeki kitabe

Merhum Hafız Salih Gaşeviç'in mezar taşı üzerindeki kitabenin başlığı, mer- humun "Hafız-ı Kûr'ân" oluşuna münasib düşen bir Hadis-i Şerif'den ibarettir: "Aşrâfu Ummati hamalatu'l-Şur'ân" Kur'an-ı Kerimi" taşıyanlar", [yani hıfz edenler] [ile geceleri teheccüd namazlarını kılanlar,] ümmetimin eşrâfidir"(1). Mezar kitabesinin başındaki bu Hadis-i Şerif, fotoğrafta da vazıh olarak görül- mektedir. Gaşeviç'in mezarından bahs edip, kitabeyle ilgilenen bütün müellifler bu Hadisi doğru nakl etmişlerdir.

Bu Hadis-i Şerifi ta'kiben, güzel nesh-ta'lik hattı ile yazılmış, eğri satırlar halinde altı mısra'lık manzum bir metin gelmektedir. Kitabenin tam Türkçe metni ile Boşnakçası bizce böyle olmalıdır:

اسراف امتی حمله القرآن

۱- مفرور اولمه ای قول فانی جهانه

۲- بر کون اندن رحلت قلست کز کدر

۳- الوداع ایلیوب جمله یارانه

۴- اجلت ابرشوب اولست کز کدر

۵- بگنمز کن بونده لطلست فاخر

۶- کیدر رلو سکا کفتی آخر

قولاشین قائممقامی نقشکلی

حافظ صالح

سنه ۱۳۱۱

Aşrâfu Ummatî Hamalatu'l-Şur'ân.
Mağrur olma, ey kul, fâni cihana,
Bir gün andan rihlet kılsan gerekdir;
El-vedâ, eyleyüb cümle yârâna.
Ecelin irişüb, ölsen gerekdir.
Beğenmezken bunda atlas-ı fâhir,
Giydirirler sana kefeni, âhir.
Kolaşın Kaymakamı Nikşikli

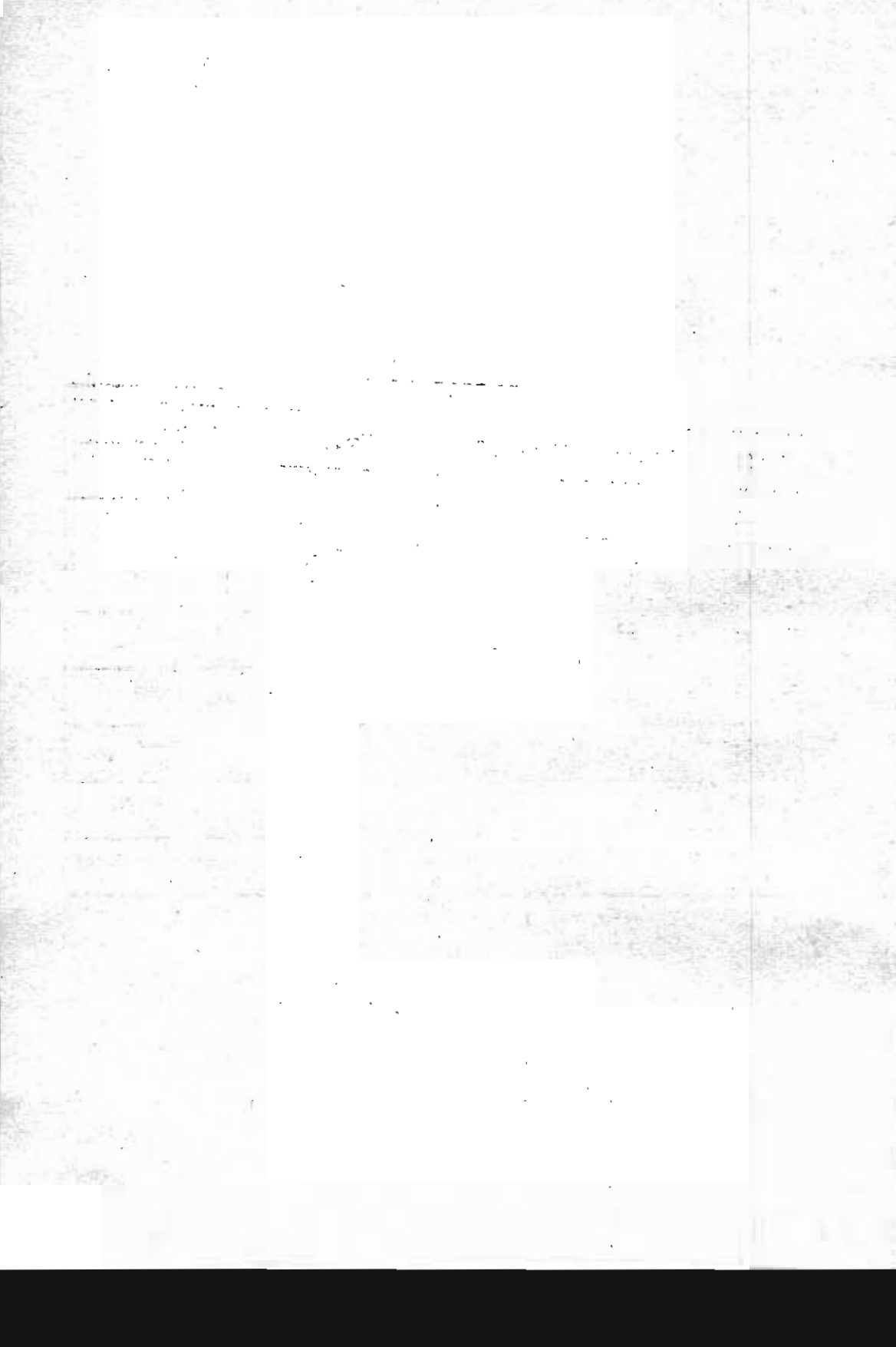
Hafız Salih
Sene: 1316. (2)

(1) Bu ibare meşhur sahabilerden biri olan 'Abdullâh ibn 'Abbâs'dan -Hadis olarak- rivayet edilmiştir. Hadisin, Aṭ-Ṭabarâni ve Al-Bayhaḳi tarafından nakl edildiğine, İsmâ'il ibn Muḥammad al-'Aclûni al-Carrâhi işaret etmiştir (Kaşfu'l-Ĥafâ' wa Muzîlu'l-İlbâs 'Amma's-ta- hâra mina'l-Aḫâditi 'alâ Alsinati'n-Nâs, al-Kâhira, 1351, I, 129, No. 370).-Calâluddîn as- Suyûtî'nin al-Câmi'u's-Sağîr'inden naklen, bu hadisi İrbilî el-Hâc Mehmed Es'ad, "Kanzu'l- İrfân fi Aḫâditi Nabiyi'r-Rahmân" adlı eserine (Der-i Saâdet, 1327, s. 42, No. 234) derc etmiştir.-Çok yaygın olan bu Hadis, Altı Sahih Hadis Mecmu'alarından (Al-Kutubu's-Sitta) hiçbirinde yer almamaktadır.

(2) Tarafımızdan tashih edilen kitabe metni bu şekli almıştır. Kitabenin sonundaki; "Sene 1316" kaydı şimdiki fotoğrafta görünmemektedir. Fakat, ondan bahs eden bütün yazarlar, bu tarih kaydını zikrettiklerine ve 1935 tarihinde yapılan ilk kopyada yer aldığına göre, o zaman, vardı, sonraları silindi demektir.

DÜZELTMELER

Sahife	Satır	Not	Satır	Yanlış	Doğru
21		1	2	(âmâlik)	(felc)
44	17			اسراف	اشراف
44	18			فانی	فانی
44	20			حملة	جملة
44	21			احل	اجلك
44	22			لطلس	اطلس
44	25			حاقط	حافظ
53	13			Refik	M. Halil

Plemstvo moje sljedbe su nosioci Kur'ana [hafizi].
 Nemoj biti gord, robe [Bozji], na ovaj prolazni svijet,
 Jednog dana ces morati s njega otputovati,
 Oprostivsi se sa svim prijateljima.
 Kada te snadje sudjeni cas. moraces umrijeti.
 Dok ti se ovdje nije svidjao vrijedni [skupocjeni] saten,
 Najposlije ce ti navuci cefine.
 Kolasinski kajmekam Niksicanin

Hafiz Salih
 Godina: 1316.

Bu Türkçe kitabeyi, 1935 yılında, ilk kopya edip Boşnakça'ya çeviren zat, Akova (Biyelo Polye) şer'î hakimi (Kadısı) Harun Lemeşviç olmuştur. Gerek kitabenin kopyası, gerek Kadı'nın tercemesi, aynı yılda, Ali Nametak tarafından neşr edilmiştir. (1) Şu var ki, bu neşr edilen kitabenin metni ile Boşnakça tercemesi, birkaç hatayı ihtiva etmektedir. Bu hataları şöylece sıralayabiliriz:

Birinci mısra: "ey kul" yerine, yanlış olarak, "ey dil" diye okunmuş olan söz, tabîatle yanlış terceme edilmiştir ("ej robe [Bozji]" yerine: "ej srce"). Gerçi bu hal, sonraki yazarlara attır. Zira Kadı Lemeşviç, bu mısra'ı, esasen, keyfi bir şekilde terceme ettiğinden dolayı, zikri geçen söz, tercemede yer almamaktadır: "Mağrûr olma, ey sen ki bu dünyada fânî'sin" (Ne budi ponosit, ej ti koji si prolazan na ovom svijetu). (2) "Kul" kelimesini, Farsça olan "dil" (gönül) olarak okuyanlar yanlışlardır. Yazı bu yerde biraz silik görünmekle beraber, "dil" olmadığı kolayca fark edilebilir. Zira "kul"un "v" (vâv) harfi, "k" (kaf)'ın öyle altında görülmektedir ki "dal" ın asılı imiş gibi durması, acaib olurdu. Dolayısıyla, böyle olmasına imkân yoktur.

İkinci mısra: "rihlet kılsan" vazih olarak görüldüğü halde, Kadı'nın kopyasında, yanlış olarak: "rihlet ideceksin" (3) şekline çevrilmiştir. Fakat, onun tercemesi, aşağı yukarı, doğru sayılabilir (Doci ce jedan dan uistinu, kada ces putovati). Prof. F. Bayraktareviç bu mısra'ı doğru terceme etmiştir (Jednog dana ces morati s njega otputovati) (4). M. Mujezinovic (5) ve F. Nametak, (6) "rihlet" sözünü "terk" (ostaviti, napustiti) olarak terceme etmişlerdir.

(1) Gaşeviçev bosanski mevlud (Narodna Uzdanica, kalendar za 1936, god., IV, Sarajevo 1935, s. 68.).

(2) Gaşeviçev Bosanski Mevlud, s. 68.

(3) Aynı eser, s. 68.

(4) O Naşim Mevludima..., s. 7.

(5) Natpis na Nişanu Hafiz Saliha Gaşeviça u Bijelom Polju (Takvim za 1973 g., Hidzretsku 1392-1393, Sarajevo, 1972, s. 140.

(6) Bursalı Süleyman Çelebi, Mevlud, Sarajevo 1973.

Üçüncü mısra: "Yârân" sözünü Kadı Lemeşeviç (1) ile F. Bayraktareviç (2) "arkadaşlar" (drugovi), Mujezinovic (3) ve F. Nametak (4) "dost, ahbablar" (prijatelji) şeklinde terceme etmişlerdir. (F. Nametak "cümle" kelimesini terceme etmemiştir). -"Elvedâ eyleyub" ta'birini, Lemeşeviç (5) "ayrılacaksın" (rastavices se), Bayraktareviç (6) ve Mujezinovic (7) "rastati se", F. Nametak, (8) daha doğru olan "oprostiti se" olarak terceme etmişlerdir.

Dördüncü mısra'ın tercemesi, aşağı yukarı doğrudur. Ancak M. Mujezinovic dördüncü mısra ile beşinci mısraı birleştirerek "ölsen gerekdi" sözlerini terk etmekle biraz yanlış olarak terceme etmiştir: "Ecel erişince, iftihar ettiğin süslü elbiseni çıkaracaklar ve onun yerine-ölüm gömleğini (kefeni) giydireceklerdir [Kada smrt prispije, skinuce ti gizdavu odjecu, kojom se ponosis i mjesto nje obuci ti smrtnu. kosulju (cefine)]. "Atlas-ı fâhir" kelimelerini, Mujezinovic'in "iftihar ettiğin süslü elbise" olarak terceme etmesi, elbet doğru değildir. Kendisi "Beğenmezken" sözünü doğru okuduğu halde, tercemesinde bu ma'nayı ifade etmemiştir. Hele "ölsen" kelimesini "olsun" şeklinde okuması muhakkak yanlıştır. (9)

Beşinci mısra: Bu mısra'ı, yani; "Beğenmezken bunda atlas-ı fâhir" Kadı Lemeşeviç: "Yatarken bunda ekmelsin, fâhir" (Lezeci ovdje ponosit si i usavršen) (10) şeklinde yanlış okumuş ve yanlış olarak Boşnakçaya çevirmiştir. İlmî araştırmalarında son derece titiz davranan Prof. Bayraktareviç dahi, Lemeşeviçe istinaden bu ibârede aldanmış ve yanlış olarak okumuş (Yeterken bunda ekmelsin, fâhir) ve öylece terceme etmiştir (kada budeş dosta ovde - iako - si posve citav i ponosit) (11) ki bu okuyuş ve mana, metnin aslı ile hemen hemen hiçbir alâkası yoktur.- F. Nametak da "beğenmezken" yerine "giyerken", "atlas-ı fâhir" yerine de "iftihar ettiğin elbise" olarak yanlış anlamış ve öylece terceme etmiştir (I dok si ovdje oblacio odjecu kojom se ponosis). (12)

Altıncı mısra'da, yine, kitabeyi ilk okuyan, kadı Lemeşeviç ile ona istinaden F. Bayraktareviç "âhir" kelimesini; "diğerler", "diğer (kimseler)" olarak anlamış

(1) Gaşeviçev Bosanski Mevlud, s. 68.

(2) O Naşim Mevludima, s. 7.

(3) Takvim, s. 140.

(4) Bursalı, S. Ç., Mevlûd, s. 10.

(5) Gaşeviçev Bos. Mev., s. 68.

(6) O Nasim Mevl., s. 7.

(7) Takvim, s. 140.

(8) Bursalı S.Ç., Mevlud, s. 10.

(9) Takvim, s. 140.

(10) Gaşeviçev Bos. Mev., s. 68.

(11) O Nasim Mevl., s. 7.

(12) Bursalı S. Ç., Mevlûd, s. 11.

ve ona göre terceme yapmışlardır (Lemeşeviç: "obuci ce ti drugi ce/fin"; Bayraktareviç: "Drugi ce ti obuci mrtvacke haljine"). Yani burada "âhir" sözü, "a-har" olarak okunmuş ve öylece terceme edilmiştir. Yine burada bazı mütercimler halen Boşnakçada da kullanılmakta olan "kefen", çefin (cemi' olarak: çefine") sözü, diğer bazıları daha fazla gayrimüslimler ölülerini gömlek veya elbiseleri ile birlikte gömdükleri için "ölüm elbisesi", "ölüm gömleği" ta'birlerini tercih etmişlerdir.

"Sene 1316" kaydını ilk kopya eden Lemeşeviç, kitabenin altında görmüş ve istinsah etmiştir. Sonraları ya tamamen silinmiştir veya ufak yazı ile yazıldığı için, fotoğrafta görünmemektedir. Keza bu senenin, "1898-1899" Milâdî yılına tesadüf ettiğini de kayd eden müellifler, merhumun vefat günü ve ayının malum olmayışından dolayı, böylece tesbit etmişlerdir. Fakat, halk an'anesi, yani merhumun 1316 yılı ramazanın son gününde vefat ettiği (1) doğru ise, o zaman Gaşevici'in ölümünün ayı da, günü de bellidir, demektir (11 Şubat 1899).

Zamanla silinmiş, bazan da kısmen kırılmış olan, mezar taşları üzerindeki kitabelerin okunmasının daha doğrusu çözülmesinin ne kadar zor bir iş olduğu, bu işlerle meşgul olanlarca tecrübe ile sabittir. Bizim kitabeyi ilk okuyup kopya eden Akova kadısı Lemeşeviç dahi kitabeyi bir parça silik bulmuş olacak ki bazı okuyuş hataları yaptığı gibi, bu hataları Boşnakça'ya yaptığı tercemesinde de hissettirmiştir. Ali Nametak, Kadı'nın tesbit ettiği metin ile buna göre yaptığı tercemeyi - ihtisasının dışında olduğundan dolayı - olduğu gibi muhafaza etmiştir. Kitabeyi bizzat görmeyip yalnız Lemeşeviç'e istinaden işleyen Prof. Bayraktareviç, bazı tashihler yapmağa gayret ettiği halde, yanlışlığa düşmekten kendini kurtaramamıştır. F. Nametak, genç ve tecrübesi az olduğu için, bu ve buna benzer hatalar yaparsa, belki de bir dereceye kadar mazur görülebilir. Fakat bu sahayla çeyrek asırdır meşgul olup, Saray-Bosna şehri ve Bosna-Hersek'in birçok mezar kitabelerini çözmeğe gayret etmiş ve bunların neşrine dahî muvaffak olmakla şöhret kazanmış, iyi bir epigrafi-paleografi mütehasısı olan Mehmed Müeyzinoviç'in durumu bizi şaşırtmaktadır. Zira kendisi bizzat Akovaya gidip, imam Şakir Efendi İsmailoviç'in yardımı ile, Gaşeviç'in mezarını bulmuş, mezar kitabesinin fotoğrafını dahi çekirmiştir ki, (2) halen elimizdeki kitabe budur. Buna rağmen, kitabeyi, tam manası ile hatasız okuyup terceme etmeğe muvaffak olamamıştır.

Gaşevin'in yazdığı söylenen Boşnakça bir ilm-i hâl'e ve tahmin edilen başka bazı eserlerinden hiçbirine, şimdiye kadar tesadüf edilememiştir. Elimizde ancak Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Boşnakça tercemesinin ikinci tab'ı (1311) ve bu mezar kitabesinden başka, merhumu hatırlatacak bir şey bulunmaması sebe-

(1) Gaşeviçev Bosanski Mevlud, VI. tab'ı, Sarajevo, 1943, s. 1.

(2) Takvim, s. 138.

biyle, bu Türkçe kitabe ile Boşnakça tercemesinin tafsilâtlı tahlilini yapmayı uygun bulduk.

Bir dramın kahramanlarından biri olan Gaşeviç

Gaşeviç'in vefatından 12-13 yıl sonra, Bekica Şobajıç isimli Karadağlı bir şair, "Nikşiç Muhasarası" (Opsada Niksica) ismiyle beş perde ve bir prolog'dan ibaret, dram şekline, bu tarihi muhasarayı vaz etmiştir. Dramın kahramanları, Karadağın eline geçmeden evvelki Nikşiç'in ileri gelenleridir: Nikşiç Miralayı İskender, Arslan Bey, Fettah Bey Muşoviç, Salih Bey Başagiç ve Hafız Gaşeviç... Hadise 1877 Temmuz ve Ağustos aylarında cereyan eder. Hafız Salih Gaşeviç -dram yazarının verdiği malûmata göre- İstanbul'da tahsil görmüş âlim, biraz da filozof, fakat aynı zamanda vatanını şilâhla müdafaa'dan çekinmeyen vatanperver bir kahramandır. Şobajıç dramını hadiseden otuz sene sonra yazdığına göre, Karadağlılar arasında bu dramın kahramanlarından biri olan Gaşeviç'in hatırası henüz unutulmamıştı. (1) Belki de dram yazarının kendisi dahi bunların şâhidi idi. Bütün bu kahramanlık meziyetlerine ilâveten, Gaşeviç'in Süleyman Çelebi'nin Mevlidini ilk def'a Boşnakçaya nazmen çevirmiş olması keyfiyeti de onu mühim bir şahsiyet olarak ortaya çıkarır. Buna rağmen ne eski ve ne de yeni Yugoslav Ansiklopedilerinde Gaşeviç'e bir madde ayrılamamış olması büyük bir haksızlık olsa gerektir.

Gaşeviç'in Mevlid Tercemesi'nin değeri hakkında

Gaşeviç, Süleyman Çelebi Mevlidinden yalnız Vilâdet bahri ile Mi'rac bahrini terceme etmiş, diğer ilâveleri tercemesinde nazar-ı i'tibara almamıştır. Diğer mevlid şairleri nasıl Süleyman Çelebi derecesine ulaşamamışlarsa, Hafız Salih Gaşeviç'in Boşnakça tercemesi de aşağı yukarı buna benzer bir durumdadır. Yani, diğer birkaç Boşnakça mevlid de, Gaşeviç Mevlidinin kazandığı i'tibarı kazanamamışlardır. Süleyman Çelebi'nin Türkçe Mevlidi yanında Gaşeviç'in tercemesi de halk arasında çok yayılmıştır. Hâlen de camilerde ve evlerde-bilhassa kadınlar arasında- zevkle okunmakta ve dinleyenlerin gözlerini yaşartmaktadır.

Merhum Gaşeviç'in yaşadığı devir ve o zamanki dil durumu nazar-ı i'tibara alınırca, bunu sonraki bazı modern şairlerin manzum mevlidleri ile mukayese edip, bazı ağır hükümlere varmakla (F. Bayraktareviç (2) ve A. Nametak (3) gibi

(2) İbrahim Kemura, Hafız Salih Gaşeviç u svjetlosti literarnog djela jednog Crnogorskog pisca (Glasnik Vrhovnog Islamskog Starješinstva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, Sarajevo, 1969, XXXII, 120-123).

(2) Srpska Pisma o Muhamedovu rodjenju, s. 193/5.

(3) Mevlud, Mirza Safvet, Sesto izdanje, Sarajevo 1943, s. 5 (Uz ovaj Mevlud).

yazarlar), fikrimizce tam ve âdil bir tenkid yapılmış sayılmaz. Bu terceme zaman ve muhite göre sevilmiş, benimsenmiş, yarım asır boyunca halk tarafından ezberlenmiş ve başarılı olduğuna inanılarak, sonraki bazı mevlidlerden üstün sayılmıştır. Bu bir vâkıa'dır. Ayrıca manzumenin bu sahada ilk eser oluşu da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımdan bu terceme hakkındaki görüşümüz-dil ve şiir tekniği bakımından kusursuz olmamakla beraber- menfi değildir.

Hafız Salih Gaşeviç'in hayatının son senelerini yaşadığı Şahoviçi kasabasında, 1924 yılında, şüphesiz Krallık makamları tarafından tahrik edilen silâhlı Karadağ Hıristiyan ayak takımının, ora müslümanlarına karşı tatbik ettikleri korkunç ve vahşice bir katl-i âm cereyan etmiştir. Devlet makamları, bu katl-i âma seyirci kaldığı için, suçlular cezasız kalmış, oranın ma'sûm Müslümanlarından, mu'cize kabilinden, kurtulabilenler Türkiye'ye hicret etmiş, yerlerine -ma'hûd sisteme uygun olarak- ekseriyetle Karadağlı-Hıristiyanlar iskân edilmiştir. Bu feci hadise, Gaşeviç'in vefatından çeyrek asır sonra vuku bulmuştur. İkinci Cihan Harbinden sonra, kasabanın eski, Müslüman, adı olan Şahoviçi (Şah-zadeler) de kalkmış, yerine "Tomaşeviç" ismi ikame edilmiştir.

2) Ca'feroviç (Dzaferovic) Mahmud'un Mevlid Tercemesi Neşri

Dubrovnik İslâm Cemaati İmamı Mahmud Ca'feroviç, 1941 senesinde, "İzahlı ve Du'alı Halk Mevlidi" (Narodni Mevlud sa objašnjenjem i dovom) adı altında bir mevlidi Dubrovnik'te neşr etmiştir.

Bu risalenin tanıtmasını yapan Mahmud Traljiç'in ifadesine göre, Mevlid -birkaç beyit haric- Gaşeviç'in Mevlid Tercemesinden alınmıştır. Hatta duası bile "biraz genişletilmiş ve stil bakımından düzeltilmiş bir Gaşeviç duasıdır. (1)

3) Muhammed Rüşdi'nin Mevlid Tercemesi

"Muhammed Rüşdi" mahlası ile dîni, târihî manzumeler yazan Muharrem Dizdareviç'in kaleminden çıkmış eserler arasında bir de mevlid vardır. Bu mevlid basılmadığı için, bilhassa Hersek halkı arasında kopye halinde elden ele dolaşıyordu.

Gerek mevlidi gerekse diğer manzumeleri müellifin kendi eliyle yazdığı 156 sahifelik bir defterde mündericdir. Merhum Mustafa Busulaciç, Muhammed Rüşdi'nin torunu olan Muhammed Efendinin müsaadesiyle Trebinje'de mezkûr

(1) El-Hidaje, Sarajevo 6 Rebi'u'l-Âhîr 1361/22. Nisan 1942, IV/7, ss. 188-18.

defteri gözden geçirmiş ve ondan bazı notlar almıştır. (1) Bilhassa Hersek halkı arasında da bu mevlid oldukça tutunmuş olmasına rağmen, Gaşeviç'in mevlid tercemesine rekabet edebilecek bir vasma sâhip değildi. Muhammed Rüşdi'nin daha ziyade tutunan manzumeleri, kısasu'l-enbiya sâhasına girenlerdir:

- 1) İbrahim Aleyhisselâm (2)
- 2) Eyyub Peygamber hakkında hikâye (Hikâye o Eyyub Peygamberu) (3)
- 3-4) Yusuf ve İsmail, İki İslâm Şiiri (Yusuf i İsmail, dviye islamke pyesme) (4)
- 5) Muhammed Peygamber Aleyhisselâmın Vefatı (Smrt Muhammed Peygambera (a.s.) (5)
- 6) Hazreti Fatıma (R.Ah.)'nın Vefatı (Smrt Hazreti Fatıme R.Ah.) (6).

Zikri geçen bütün bu manzumeler müteaddit defalar tab edilmiştir. Eyyub Peygamber hakkındaki hikâye ile İsmail hakkındaki manzumeyi, boşnakçayı iyi bilen Otto F. Babler Çek diline terceme etmiştir. (7)

Bu dinî manzumelerden başka diğer bazı manzumelerin de yazarı olan Muhammed Rüşdi, 1238/1823 de Trebinje'de dünyaya gelmiş, 1322/1905 de de yine aynı yerde vefat etmiştir.

Muhammed Rüşdi'nin mevlidi de Süleyman Çelebi'nin mevlidi örnek alınarak meydana getirilmiştir. Mustafa Busulaciç tarafından bu mevlidden nakledilen bir kaç beyit ile Gaşeviç'in mevlidi arasında kâfi derecede mukayese yapılamadığı için, iki mevlidin benzerliği hususunda fazla bir şey söylenememektedir.

Sonraları Lâtin harflerine çevrilip basılan Muhammed Rüşdi'nin eserleri, esas itibariyle hep Arab harfleriyle yazılmıştır.

(1) Mustafa Busulaciç, Muhammed Rüşdi (Glasnik Vrhovnog Starješinstva Islamske Vjerske Zayednitze, Belgrad, Ramazan 1353/Aralık 1935, III/12, s. 543-550.

(2) Mostar, 1928.

(3) Saraybosna, 1928.

(4) Saraybosna 1930. Müteaddit diğer tablaları vardır.

(5-6) Bu her iki manzume Saraybosna'da 1927 yılında tab edilmiştir.

(7) Otto František Babler (Zenica-Bosna, 26.1.1901.) Çek şair ve edibi. Muharrem Dizdareviç- "Muhammed Rüşdi"nin Eyyub ve İsmail Peygamberlerinin kıssalarını Çek diline terceme etmiştir (Dve Mohamedanske Biblicke Basne). "Hlasy" yayınlarının 22. kitabı olarak Pragda, 1934'de neşr edilen bu iki kıssanın bir tanıtmasını Prof. Fehim Bayraktareviç yayınlamıştır (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, Istoriju i Folklor, Beograd, 1934, XIV, 234-235). Babler Olomutz'ta daha 1955'te edebî faaliyetine devam ediyordu. Kısa biyografyası için bkz.; Prof. Dr. Ljudevit Jonke, Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1955, I, 264 (Babler maddesi).

Muhammed Rüşdi'nin oğlu Hüseyin Efendi (1869-1933), babası gibi, dîni mevzuları nazmen ifade eden bir şâir idi.

Lehistan müsteşriklerinden ve Krakow Üniversitesi Profesörlerinden Tadeuş Kowalsky, Lehistan Karaim Cemaatinin Wilno civarındaki Nowe Troki'de ikamet eden dîni lideri, hahamı, Seraya (Süreyya) Han Şapşal'ın elinde bulunan Boşnakça mevlidden bir fasıl görmüş ve bunu Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç'e haber vermiştir. Şapşal da bu beyitleri İstanbul'da bulunan bir Boşnak'tan kopye ettiğini söylemiştir. (1) Prof. Bayraktareviç'in bu beyitleri Salih Efendi Gaşeviç'in Süleyman Çelebi mevlidinin boşnakça tercemesiyle mukabele etmiş ve bunların mezkûr terceme ile hiç bir ilgisi olmadığı kanaatine varmıştır. İki metin arasındaki mukabeleden, Prof. Bayraktareviç, Şapşal'ın elinde bulunan 12 beytin, Muhammed Rüşdi'nin mevlidinden kopye edilmiş bir parçadan ibaret olduğunu tesbit etmiştir. (2) Prof. Bayraktareviç, bu meseleye dair bir makale yayınlamıştır. (3)

4) Saraybosna'lı Arif'in Mevlid Tercemesi

Yeni Pazar'a yerleşmiş Saraybosnalı (''es-Sarâ'î') 'Ârif İbn Mustafâ İbni'l-Hâğğ Muhammed İbn Sâlih al-Bosnawi as-Sara'î, Brkaniç, de Süleyman Çelebi'nin mevlidini boşnakçaya terceme edenlerdendir. "Hâdâ tarcamânu' [!]-Mewlidi's Şarifi'n-Nabawî bi-lisâni [bi'l-lisani] 'z-Zarifi'l-Bosnawî, eseri Saraylı Ârif" (Tercuman Mevludski na Jezik Bosanski) adını taşıyan bir manzum mevlid tercemesi, İstanbul'da (Mahmud Bey Matbaasında 1329 (1911) tarihinde (litoğrafya ile) neşredilmiştir. (4)

Bu terceme hakkında Dr. Muhammed Hacıyahiç'in tanıtması Novi Bahar Mecmuasında'dır. (5)

(1) Dr. F. Bayraktareviç, O nasim Mevludima i o mevludu uopšte (Prilozi za knj... ss. 1, 12,14.

(2) Aynı makale, ss. 15-16.

Lehistan (Litvanya) daki müslüman Tatarlarının 17 nci asırda Psov'da yazılmış Lehçe tam bir Kur'anı Kerim tercemesi vardır. (Kur'an-ı Kerim'in tam veya kısmî Arab veya Lâtin harfli lehçe tercemeleri hakkında bkz.: Prof. Dr. Hamidullah, Le Coran-Traduction intégrale et notes-Paris 1970-Introduction, pp. LXIV-LXV). Arab harfleriyle Lehçe ve beyaz rusça yazılmış ve yazma halinde kalmış diğer eserler de vardır. 1932 den beri Rocznik Tatarski adlı bir mecmuaları da çıkıyordu. Bkz.; Bayraktareviç'in yukarıdaki notta geçen makalesine (s. 15-16).

(3) Jedna Nova Versija Srpskog Mevluda (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, İstoriju i Folklor, Beograd, 1930, ss. 83-87).

(4) Mevlidin sonunda mütercim'in şu notu vardır; Tamma bi-tawfîkî'llâhî 'l-latîf tarcumânu-l-Mawlidi'-Şarîf 'alâ yadi'l-'abdi'd-â'if 'Ârif İbni Muştafâ İbni'l-Hâğğ Muhammed İbn Şâlih al-Bosnavî as-Sara'î mawlidan, al-Yeni Pazarî maskanan, sanata tis'in wa çırına wa talâjîmî'a wa alf bâ'da'l-hiğrati'n-Nabawiyya" s. 20.

(5) Novi Behar, Sarajevo, 1 Ocak 1936, ss. 164-165.

Gaşeviç'in mevlid tercemesiyle mukayese edilemeyecek kadar düşük bir derecede olan bu terceme halk arasında itibar görmemiştir.

Arif'in mevlid tercemesinden:

Besmeletom započet poso halâl
Emer ućinio Allah zulcelâl
Besmele ko sve na poslove ući
Daće Allah pa da se on ne mući (1)
(Tevhid-Münacat bahri, beyt: 1-2)

5) Sa'id Zenunoviç'in Mevlidi

Muahhar Boşnakça mevlidlerden biri de Hâfız Sa'id Zenunoviç'e aittir. Kendisi Byelyina Kazasına tâbi Koray Nâhiyesindedir. 1932 senesinde vefat etmiştir.

Hâfız Sa'id'in mevlidi (2) 1348-1929 yılında Saraybosna'da tabedilmiştir (3). Edebî değeri Gaşeviç'inkinden aşağı olduğundan dolayı, halk tarafından benimsenmemiştir.

Boşnakça Modern Mevlidler

Süleyman Çelebi mevlidinin tercemeleri dışında, boşnakça orijinal üç mevlid daha vardır. Tarihi sıra ile bunları şöylece tasnif edebiliriz:

I. Merhum Musa Kâzım (Çazım) Çatiç'in (Kâtibloğlu) "Leyle-i Mevlid" adlı son derece güzel ve duygulu bir şiir olan ve yüksek edebî değer taşıyan mevlidi vardır. Bilhassa mevlid merasimlerinde kırâate pek müsaidir ve nitekim öyle de yapılmaktadır. Esasen Musa Kâzım, bir asırdan beri zuhur etmeğe başlayan modern müslüman Boşnak şâirlerinin en kuvvetlisi idi. Birinci Cihan Harbinde Teşne (Teşany) de vefat etmiştir (6.4.1915). Arapça, Türkçe ve Farsçadan gerek nazmen ve gerekse nesren çok muvaffakiyetli tercemeleri vardır. Musa Kâzım'ın modern şiir tekniğine uygun şiirlerinin bir çoğu dîni konulara aittir. İslâm dinine kuvvetle bağlı ve Hazreti Peygamber'e sonsuz sevgiyle tutuşan ve nisbeten genç yaşta vefat eden bu şâir, yalnız müslüman muhitinde değil, gayri müslim münekkidler tarafından da takdir görmüştür. Gerçekten, bazı Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri o kadar büyük ustalıklarla boşnakçaya nazmen terceme ediyordu ki, bazı ahvalde, mukayese edenlerin çoğu, bu tercemeleri orijinallerinden daha üstün ve daha güzel buluyorlardı.

(1) "Allah adını zikridelim evvelâ...

(2) "Mevlud, ili rocenye nayveçeg i poslyednyeg Bojyeg Poslamika Muhammeda a.s." (Mevlid veya Allah'ın en büyük ve son elçisi olan Muhammed a.s.'ın vilâdeti).

(3) H. Mehmed Hanciç, Knyjevni Rad Bosansko-Hertzegovačkih Muslimana, Sarajevo 1933, s. 100. Mevlidin 3. cü tab'i, 1358/1940 yılında çıkmıştır.

Musa Kâzım Çatiç'in orijinal şiirleri (Pyesme) 1914 senesinde Mostarda (Muslimanska Biblioteka), 1928 senesinde de Saraybosna'da "Seçme Şiirler" (İzabrane Pyesme) neşredilmiştir.

Merhumun tercemelerine gelince: a) Arapçadan: Antara İbn Şaddâd, Abu'l-'Alâ' al-Ma'arrî ve Şayh Muhammed 'Abduh'un bazı şiirleriyle Muhammad Farid Vağdî'nin "Al-Mar'atu'l-Muslima" (Muslimanska Zena) adlı etüdü; b) Farsçadan: Sultan Selim'in bir şiirini ve c) bilhassa Türkçeden gerek şiir ve gerekse nesir olarak bol bol muvaffakiyetli tercemeler yapmıştır. Ezcümle: Mehmed Fuad, Yakup Kadri, Ömer Seyfuddin, İsmail Safa, Mehmet Akif, Abdulhak Hâmid, Tahsin Nahid, Niğâr Hanım, Süleyman Nazif, Muallim Nâci, Rıza Tefvik, Süleyman Sâib, Hâlid Ziyâ, Fâik Âli, Nezihe Yaşar, Tefvik Fikret, Celâl Sâhir, Ali Canib, Cenab Şahabeddin, Hamdullah Subhi, Ali Ekrem ve diğer bir çok Türk şâirlerinin şiirlerini nazmen çevirdiği gibi, Abdulhak Hâmid'in "Târık"ını, Refik Halid'in "Hilâl ile Salibin Mücadelesi" ni, Mehmet Akif'in "Bir Va'z"ını, Hüseyin Hulki'nun "Ramazan orucu"nu, Aîşe Cavid'in "Ninka"sını, bir anonim müellifin "Kadın ve Aile Hayatı"nı, Mel'un Geçidi içinden; Abdullah Quilliam'ın "İslâm" ını (Faith of Islam), "Bir Türk'ün" "İslâm ve Ulûm" unu, Ahmet Hikmet'in "İki Mektub"unu ve "İllusion" unu, Ruhsar Nüvaz'ın "İnkilâb" ını (Tolstoy'un Vatanına), Leskofçalı Hayruddin'in "Alkibyades'in Köpeği" ni de nesren terceme etmiştir. Yugoslavya Ansiklopedisinde Prof. Salih Nazeç'iç'in Musa Kâzım hakkında kısa bir maddesi vardır. (1)

Musa Kâzım'ın 23 kıt'alık "Leyle-i Mevlid" manzumesi ilk defa olarak Saraybosna'da intişar eden "Behar" adlı müslüman edebiyat mecmuasında yayımlanmıştır. (2) Sonradan kendi şiir kitabında basıldığı gibi, bir çok defa da muhtelif mecmulara nakledilmiştir.

Musa Kâzım'ın Mevlidi şu beytlerle başlamaktadır:

Veç ye suntze utonulo u pyeşčanom moru şirôm

I sparina tropskog dana s nyim ye tiho izumrla.

A nad Maykom svih gradova i kristalnim zemzem virom

Po dalekim obzoryima noç ye krila razastrla.

Güneş artık, engin kum denizine batmıştır.

Ve tropikal günün boğucu sıcaklığı da onunla birlikte yavaş yavaş ölmüştür.

Bütün kentlerin anası (3) ile kristal zemzem kuyusu üstünde

Gece, uzak ufuklarda kanatlarını germiştir.

(1) Çatiç Musa Çazım (Enciklopediya Yugoslaviye, Zagreb 1956, II. 618).

(2) Saraybosna, 1904-1905 yıl, cilt V, sayı 3, ss. 35-36.

(3) "Ummu'l-Kurâ", Mekke.

II. şiirdeki mahlası "Mirza Safvet" olan Dr. Safvet Beğ Başıgıç -Receppaşıç, aynı zamanda Balkanların ilk müsteşriki ve Bosna-Hersek Parlamentosunun, diyet'inin (Sabor) 1918 yılına kadarki son reisi idi. Şiirden başka bir çok ilmî ve edebî eseri vardır. "Trofanda" (Turfanda) ve Seçme Şiirler (İzabrane Pyesme) isimli kitaplarında şiirlerinin ekserisi biraraya getirilip neşredilmiştir. 1850 yılına kadarki Bosna-Hersek tarihi "Bosna-Hersek Mazisine Kısa bir Bakış" [kılavuz] (Kratka Uputa u Proşlost Bosne i Hercegovine); "İslâm Edebiyatında Boşnaklar ile Hersekliler" adlı etüdü, Viyana Üniversitesi Edebiyat Fakültesine sunduğu doktora tezidir. Almancası: Basagic, Safvet, Bosniaken und Hercegovcen auf dem Gebiete der orientalischen Literatur, Wien 1909 (basılmamıştır). Osmanlı İmparatorluğunda Devlet adamı, yüksek rütbeli askerî ve mülkî şahsiyetler, ulemâ, üdebâ ve şâirlerin muhtasar terceme-i halini alfabetik sıra ile ihtiva eden "Hrvati, Boşnyatzi i Hertzegovtzi u Turskom Tzarstvu" adlı kitabı; Kitabın bu başlığı yatalak hasta olan müellif tarafından konmamıştır. Hırvat Edebiyat Kurumu olan Matitza Hırvatska'nın Başkanınca ilk kelime ilâve edilmiştir. [Bkz. Hazım Şabanoviç, Knjizevnost Muslimana B. İ. H. na Orijentalnim Jezicima (Bibliografija) Sarajevo, 1973, Başıgıç maddesi.]. Çengiç'ler (Bosnadaki Akkoyunlular) hakkında en eski ferman ismindeki etüdünün (Naystariyi Ferman Begovâ Çengiçâ), hem Boşnakçası hem de Almancası, Bosna ve Hersek Memleket Müzesi Belleteninde neşredilmiştir. Meşhur âlim Hasan Kâfi el-Akhisârî el-Bosnavî'nin "Uşûlu'l-Hikam fi Nizâmi'l-âlam" adlı meşhur risalesini Boşnakçaya terceme etmiştir. (Bu risalenin Türkçesi, Fransızcası, Almancası ve Macarcası vardır). Bu, Osmanlı İmparatorluğunda Mehmed Sâlis devrinde Kâfi'nin islâhata duyduğu ihtiyaç üzerine kaleme aldığı bir eserdir. Safvet Beyin bir kaç piyesi ve bir çok makaleleri vardır.

Safvet Beyin mevlidi (Mevlûd), şâirin dediği gibi, mûteber kitaplara istinaden meydana getirilmiştir. Ekseriya mevlid merasimlerinde okunan Rasulullahın medhiyelerinden bazı beytleri metnin içine almış ve arapça orijinal metinleri de buna eklemiştir. Şâirin son eserlerinden biri olan bu manzum mevlidi, bestelenmiştir. Dinî mekteplerde tertip-edilen mevlid merasimlerinde bu mevlid de okunmaktadır. Mevlid, 1924, 1931, 1941, 1942, 1943 yıllarında Saraybosna'da (1953 yılında da Amerika'da, Denholme'da) müteaddit defalar tab edilmiştir.

Şâir, mevlidin mukaddimesine tıpkı Süleyman Çelebi gibi başlamaktadır:

Naypriye Bojye spomenimo ime,
Svako dobro dyelo poçima se s nyime.
Evvelâ Allah'ın ismini zikredelim
Her hayırlı iş O'nunla başlar.

Şâir, tevhîd bahrini ise şu beytle başlatıyor:

Vücûda gelmeyen ve sonu da olmayacak Allah'a kulluk ediyoruz.

Prof. F. Bayraktareviç'in manzume hakkındaki fikri odukça menfidir.

İleri yaşta ve artık o eski şairlik canlılığı ve harareti sönmeğe yüztuttuğu bir zamanda bu Mevlidî nazm ettiği için, vaktiyle yazdığı şiirlerine kıyasla, onun artık o üstün şairlik vasıflarına sahip bulunmadığını isbat etmeğe çalışmaktadır (O Nasim Mevlüdima..., ss. 36-37).

III. muasır şâir, muharrir ve gazeteci Reşad Kadiç, sıra itibariyle, üçüncü ve sonuncu mevlidin sâhibidir. Bu manzum mevlid de umumiyet itibariyle telif eseri sayılmaktadır. Bosna-Hersek İslâm Dini Görevlileri Cemiyeti (Cem'iyet-i İlmiyye) tarafından 1964'de neşredilmiştir.

Diğer birçok şairlerin na'atları yanında Mevlid adı altında kısa manzumeleri de vardır. Şair Osman Cikiç, (1) Mustafa Hacıgrabčanoviç (2) ve Muhammed Maşiç (3) bunlar arasındadır.

Henüz neşr edilmeyen muasır mevlidlerden Şemsuddin Sarayliç'in manzumesi (4) zikre değer. Uzun zaman yazma halinde bulunup, 1975 yılında, Yeni Pazar'da (Novi Pazar) tab'edilen Vehbi Hociç'in Mevlid adı altındaki mufassal manzume, aslında bir nevi Din Bilgisi mecmuası sayılabilir.

Gerek mevlidler, gerek diğer islâmî eserler hakkında bibliyografya kitaplarında kâfi derecede malûmat vardır. (5)

Süleyman Çelebi Mevlidine Yapılan İlâveler

Bilindiği gibi, Süleyman Çelebi mevlidine, başında ve sonunda, ilâve edilmiş bazı bahir ve fasıllar bulunduğu gibi, mevlidin metni içine serpiştirilmiş bazı ilâve beyitler de mevcuttur. Süleyman Çelebi mevlidi üzerindeki araştırmalarıyla bu sa-

(1) Pobožne Pjesme Bosansko-Hercegovackih Muslimana, Sarajevo, 1969, s. 173-4.

(2) Hikmet dergisi, Tuzla, 1930/1931, II/46, s. 103.

(3) Hikmet dergisi, 1933/1934/59, ss. 323-329.

(4) Yazma halindeki bu Mevlidin bir kopyası Saraybosna Milli Kütüphanesinde (Narodna Biblioteka) bulunmaktadır.

(5) Misâl olarak-a : Sinanuddin Sokolovic, Prilog Bibliografiji Radova o Muhammedu (a.s.) Objavljenih u Nas (Memleketimizde yayınlanan Hazret-i Muhammed hakkındaki yazıların bibliyografyası), Sarajevo 1972.

b Osman Asaf Sokolovic, Pregled Stampanih Djela na Srpsko-Hrvatskom Jeziku Muslimana Bosne i Hercegovine-1878-1948 - Sarajevo, 1955. (Bosna ve Hersek Müslüman Yazarlarının Matbu' Eserler Bibliyografyası- 1878'den 1948 yılına kadar).

hanın âdeta mütehasşısı olan Neclâ Pekolcay (1), Mustafa Ateş (2), Prof. Ahmed Ateş (3), Ahmed Aymutlu (4), Hüseyin Vassaf (5), Veled Çelebi (6), Murad Uraz (7) gibi yazarlar bu konuya kısaca temas etmişlerdir. Ancak bu husus, kâfi derecede incelenip ilmî bir neticeye henüz bağlanamamıştır. Şüphe yok ki, genç yazarlar, Süleyman Çelebi mevlidinin bu tarafına da ehemmiyet verip ilme büyük hizmetler edeceklerdir.

Burada, Mevlidin sonuna eklenen bazı hikâye ve destanlar bahis mevzu'u değildir. Bunlara, zikr ettiğimiz gibi, Dr. N. Pekolcay kâfi derecede temas etmiştir. Mevzu'umuz, Süleyman Çelebi Mevlidinin metnine Boşnak şairleri tarafından ve Türkçe olarak yapılan ilâvelerdir.

Tanınmış Bosna âlimlerinden Derviş Münib Korkut, Karadağ'daki Çetine (Tzetinye) Müzesi Türkiyat bölümü Müdürü iken, Zapisi adlı dergide (Mart 1932, Yıl 6, Cilt 10) Süleyman Çelebi mevlidine yapılan ilâveler hakkında şu görüşü ileri sürmüştür: "...Süleyman Çelebi mevlidine ilâveler yapan diğer bazı tanınmış ve tanınmamış şâirler de vardı. Başta gelenler arasında bizim bir hemşehrimiz de bulunmaktadır. Sokullu Mehmet Paşanın muâsırı olup, onun Vişegrad'daki Drina üzerinde kurulan köprüsüne tarih yazan Saray-Bosna Kadısı Mehmed Efendi, mevlidin "Ey azizler" prologunu tamamlamıştır. Esasen Süleyman Çelebi mevlidine yapılan ilâvelerin en değerlisi de budur. Diğer manzûm ilâveler ise, bilâkis mevlidi bozmaktadır" (8).

-
- (1) Türkçe Mevlid Metinleri (İstanbul 1950), I-II, (doktora tezi); Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Metni ve Menşei meselesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, (İstanbul-1954), VI. 39-63.
 - (2) Ahmed'in Mevlidi, bir kısmının karşılaştırmalı metni ve Süleyman Çelebi'nin eseriyle kısa bir mukayese, (İstanbul 1952, mezuniyet tezi).
 - (3) Süleyman Çelebi, Vesiletun Necât-Mevlid, (Ankara 1954, Türk Dil Kurumu neşriyatından).
 - (4) Süleyman Çelebi'nin Hayatı ve eserinin edisyon kritiği, (İst. 1946, nezuniyet tezi); Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerifi, (İst. 1958).
 - (5) Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri, Sırat-ı Müstakim (İst. 1325) Sayı 29; Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazları, Hayat Mecmuası (Ankara 1924), Sayı 45; Vesiletun Necât, (İst. 1329).
 - (6) Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazları, Hayat Mecmuası (Ankara 4 Teşrin evvel 1927).
 - (7) Mevlid ve İzahı, (İst. 1956).
 - (8) Travnikli olan Münib oğlu Derviş Korkut, ilk, orta ve lise tahsilini Saraybosna'da, Yüksek tahsilini ise, İstanbul İlahiyat Fakültesinde yapmıştır. Yugoslavya Krallığı Diyanet Vekâleti İslâm Şubesi Umum Müdürlüğü, Travnik Müftülüğü, Saray-Bosna ve Tzetinye Devlet Müzeleri Türkiyat Bölümleri Müdürlüğü ve Devlet Arşivi Türkiyat Şubesi Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Tanınmış müftü, mebus, gazeteci, İlahiyat Koleji Müdürü olan merhum Sâkub Korkut'un kardeşidir. Derviş Efendi 1969 yılında, 80 yaşında iken, Saray Bosna'da vefat etmiştir.

Muhammen Emin Hacıyahiç'in de, ahfadı arasında dolaşan bir rivayete göre Süleyman Çelebi mevlidine bazı ilâveleri bulunduğu ve hattâ bu ilâveli metnin bazı mevlid cemiyetlerinde okunduğu söylenmektedir. Merhum Muhammed Emin Efendinin ahfadından olan Dr. Muhammed'in elindeki bir nüshanın, bu ilâveli nüshanın ta kendisi olduğu zannediliyordu. Fakat Dr. Necla Pekolcay'ın tetkiki neticesinde, Süleyman Çelebi mevlidine yapılan ilâvelere okla işaret edilmiş beyitlerin, Süleyman Çelebi mevlidinin kendi beyitleri olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu nüsha, bahis konusu Muhammed Emin'in ilâveli metni olduğu zannedilen nüsha değildir. Gerçek nüsha bulununcaya kadar, Muhammed Emin'in ilâveleri ve muvaffakiyet derecesi hakkında her hangi bir şey söylemek mümkün değildir.

Süleyman Çelebi Mevlidine yapılan şerhler

Süleyman Çelebi Mevlidine yapılan şerhler arasında Bosnalı bir şair de vardır. O da "Zikri" mahlaslı (1), Ujitzeli İbrahim adlı, oldukça tanınmış bir şairdir. Bu şerhin adı "Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlidî'r-Rasûl"dür. Ancak bunun metni, son zamanlara kadar ortaya çıkmamıştı. Birkaç sene evvel, Dr. Muhammed Hacıyahiç, zikri geçen Mevlid şerhinin bir fotokopisini bana yollamıştı. O zaman bu yazma nüsha kendi şahsî kütüphanesinde bulunuyordu (halen Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü kütüphanesindedir).

Bu Türkçe şerhin sonunda birkaç beyitlik manzum bir tarih kaydı vardır. (2) Bu manzum tarihin birinci beytinde, Mevlid şerhinin ismine îma eden "mavridi" ta'biri geçmektedir ki, "Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlidî'r-Rasûl" e delâlet etmektedir. (3) Şair İbrahim Zikri'den bahs eden Bursalı Mehmed Tahir, bu Mevlid şerhini de zikreder. (4)

Şerhin içinde müellifin ismi geçmemektedir. Ancak birkaç beyitlik manzum tarihin sonlarında, mahlâsı olan "Zikri"ye (Zikriyâ) işaret edilmiştir. Fakat, eserin mukaddimesinde, mevlid şerhinin tam ismi zikr edilmiştir ("Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlidî'r-Rasûl"). Fotokopisi elimizde bulunan bu mevlid şerhinin nüshası, müellif tarafından yazılmış nüsha'ya (otografa) istinaden te'lifden beş sene sonra meydana getirilmiştir. Kendi ismini kayd etmeyen müstensih, bu hususu, hem yazı, hem de rakamlarla tasrih etmektedir. Bu kaydın altında nüshayı kontrolden geçiren ve sadece "Hamdi" olarak imza edenin "görölmüştür." şeklinde mülâhazası vardır.

- (1) "Zikri" mahlaslı, yine Ujitzeli ve şairimizden evvel yaşamış Ebû Bekir Ağa (1100/1688-1689 yılında şehit düşen) "Zikri I", İbrahim ise, "Zikri II" olarak birbirinden ayrılmaktadır.
- (2) Zikriya, bu ni'metin tarihidir-Kıldın itmam şerh-i zîbâ Mevlidi (1254-1838).
- (3) Dergeh-i feyzin açıldı Mevridi. "Al-Mavrid fî'l-kalâmi 'ala'l-Mavlid" (Al-Fakihâni) ve: "Al-Mawridu'r-rawiyy fî'l-Mawlidî'n-Nabawiyy" ('Alî al-Kâri) mukabele ediniz.
- (4) Osmanlı müellifleri, II, 177.

İbrahim Zikri, Bosna vilâyetine dâhil - halen Sırbistan hudutları içinde bulunan - Ujitz (Ujiça) şehrinde 1210/1795 tarihinde dünyaya geldi.(1)

İbrahim Zikri'nin şiirlerini ihtiva eden, 1232/1817, tarihli ve 24 varaktan ibâret yazma bir mecmûa'yı merhum Prof. Hacı Mehmed Hanciç, bir makalesinde tanıtmıştır.(2) Mecmû'a en büyük kısmı ile Zikri'nin şiirlerini ihtiva etmektedir. Şair bu mecmû'ada bir beyitle kendi doğum tarihini 1210/1795 olarak kayd etmiştir. Aynı şekilde şairin oğlu Şerif Ahmed'in de doğum tarihi bu mecmû'ada kayıtlıdır (1239/1824). Fatî'nin Tezkiresine(3) alınmış Zikri'nin bir gazelini Dr. Safvet Başagiç eserine nakletmiş,(4) tütün ve kahveye dair beşer beytini, dört beyitlik "Münâcât-ı İlâhî" sini ve beş beyitlik bir kıt'ayı nakl ile Boşnakça tercemesini de vermiştir.(5)

İlk def'a Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri adlı kitabında(6) Zikri'nin Mevlid şerhini kayd etmektedir. Bursalının "Mawridü'l-Wuşûl fî Mawlidî'r-Rasûl ismi ile Mevlid-i Şerif şerhiyle müretteb divanı ve bazı resâ'ili vardır" şeklindeki sözleri, Mehmed Hanciç'i(7) ve ona istinaden Hazım Şabanoviç'i(8) şaşırtmış olacaktır ki, Mevrid'in müstakil bir Mevlid, bunun dışında da bu Mevlidin şerhi olduğu zehabına kapılmışlardır. Halbuki müellif, ayrı bir mevlid yazmış olmayıp, Süleyman Çelebi Mevlidinin şerhini yapmış ve buna "Mawridü'l-Wuşûl fî Mawlidî'r-Rasûl" adını vermiştir. Halen Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesinde bulunan bu Mevlid şerhinin yazma nüshasından bu gerçek açıkça anlaşılmaktadır.

(1) Bu tarih müelliflerce umumiyetle kabul ve kayd edilmiştir.

(2) M. Hanciç, İbrahim Zikri (Glasnik Vrhovnog Starjesinstva Islamske Vjerske Zajednice Kruljevine Jugoslavije Beograd, 1935, III, 94).

(3) Tezkire-i Fatî, İstanbul, 1275 [1858], s. 97.

(4) Dr. Safvet Beğ Başagiç, Boşnyacı Hercegovci u Islamskoj Knjizevnosti, Sarajevo, 1912, ss. 153-154.

(5) M. Hanciç, zikri geçen eseri, ss. 95-98.

(6) Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, II, 177.

(7) Hanciç, zikri geçen yazı, s. 94.

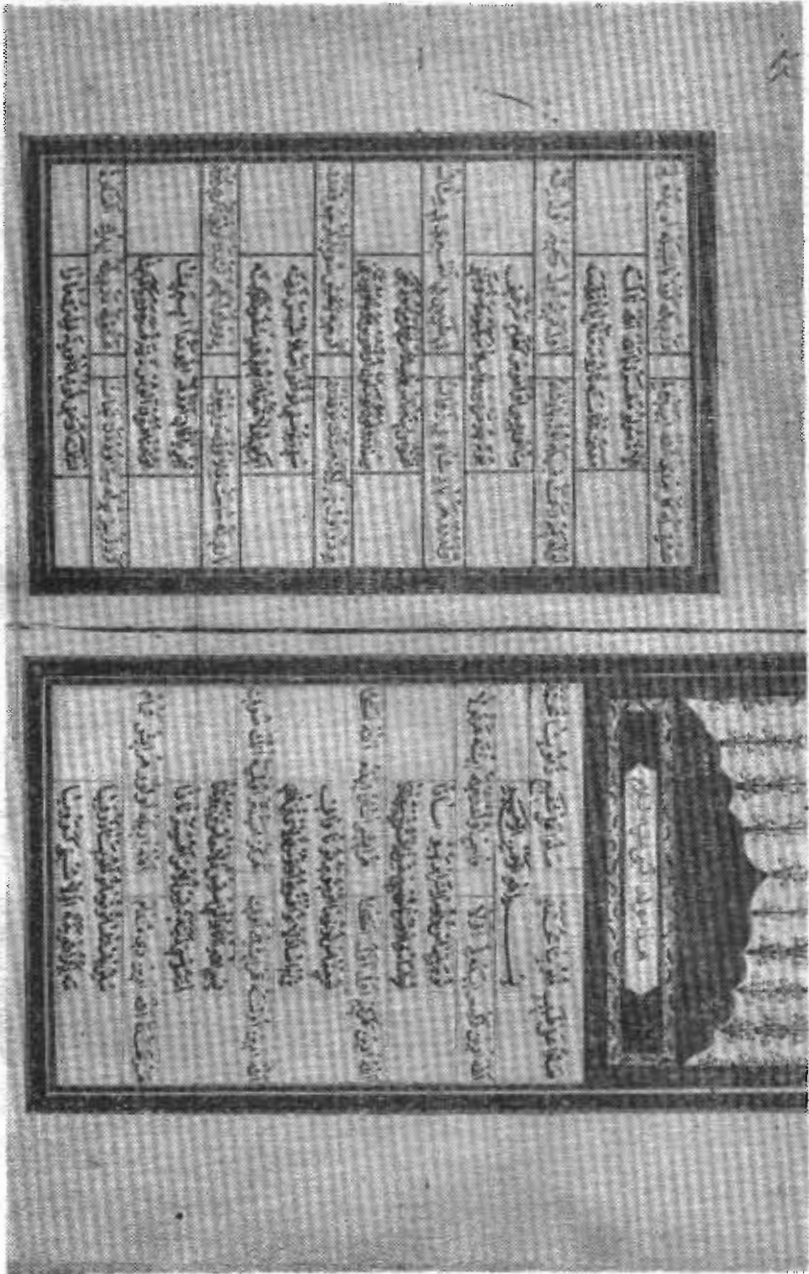
(8) Hazım Şabanoviç, Knjizevnost Muslimana B. i H. na Orijentalnim Jezicima (Bibliografija), Sarajevo, 1973, s. 572.

Son Söz

Muhterem arkadaşımız, Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın ifadesine göre, Pakistan ve Hindistanda, Urdu dilinde birçok Mevlid manzumeleri vardır. Bangladeş'te ise, Bengali dilinde de benzer manzumelerin mevcudiyeti düşünülebilir. Buna kıyasen, Endonezya, Çin, Afganistan ve diğer Asya ülkelerinde bizimkine benzer durumlarla karşılaşabiliriz. Arab dilinden başka dillerin hakim olduğu Afrika kıt'asındaki Mevlidler hakkında bilgimiz kıttır. Şimdilik sadece Sevahlî dilindeki Mevlid'in mevcudiyeti kat'îdir. Bu mevzu üzerinde esaslı ilmî araştırmalar yapılırsa, muhakkak mühim ve enteresan neticeler elde edilebilir. Bu zengin kültür deposunu ortaya çıkarıp, nisyandan kurtarmak gayesile, böyle ilmî araştırmalar, ilim bakımından da lüzumludur. Şu varki, böyle bir araştırma bir tek kişinin kârı değildir. Bu vazife, her kıt'a, hatta her memleket için, oranın münevverlerine düşer. Böyle araştırmalar yapıldığı takdirde, ileride umûmî olarak bir ilmî karşılaştırma da mümkün olabilecektir. O zaman, İslâm aleminde, hangi şairin mevlidi en büyük şöret kazanmıştır, hangisi en çok diğerleri üzerine te'sir yapmıştır gibi neticeler ortaya çıkar. Bu iş, esasen mukayeseye dayanan bir mevzu'dur. Yeni nesillerin ilmî çalışmaları sayesinde, bu mes'elenin bir gün tamamen aydınlığa kavuşacağı şüphesizdir. Bunu can-u dilden arzu ediyoruz. Bizim mütevazî çalışmamız tam olmaktan çok uzaktır ve elimizdeki imkânlar nisbetinde ele alınmıştır. Bazı dil veya lehçelerdeki Mevlidlerden haberdar olduğumuz halde (meselâ Lâzca ve Gürcüce), örneklerine tesadüf edemediğimiz için, burada bahs edemedik. Bu işin tamamlanmasını, genç edebiyatçılarımıza emanet etmenin en iyi hal çaresi olduğuna inanmaktayız. (1)

Huwa'l-Hayyü'l-Bâkî. - Bu yazımın baskısı sona erdikten sonra, çok sevdiğim ve takdir ettiğim eski talebem, Pıriştine Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörlerinden Dr. Hasan Kaleşi'nin, vakitsiz vefatı beni büyük hüzünlere gark etti. Bu şöretli genç Arnavud ilim adamı, Şarkiyat ve İslâmiyat sahasında birçok kıymetli eserin müellifi idi. Bu yazımın, Arnavutça Mevlidlere dair bölümünde, Merhumun, mevzu'la ilgili eserlerine atıflar yapmıştım. Üzüntülerimi arttıran husus, bugünkü Arnavud ilim adamları arasında, sahamızda, onun yerini dolduracak tek bir kişinin bulunmayışıdır. Ulu Allahın rahmeti üzerine olsun.

1) Bu yazımın hazırlanmasında bize kitap, fotokopi ve çeşitli malûmatı te'min etmek suretiyle yardımda bulunan zevattan bilhassa aşağıdakilere şükranlarımızı arz ederiz : Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Dr. Neclâ Pekolcay, Dr. Muhammed Hacıyahîç, Mahmud Tralyiç, Muhammed Hazim Okıç, ve Mustafa Zilco.

2- Süleyman Çelebi Mevlid'inin Rumca Tercemesi (ilk 2 sahife)

ديار بكر ولايت

خليلك من تابع لوجه فضائلك
منزلة قريه لي مكر متلو احمد الحاج احمد بك
واذا لسائيله تايف اولادك باشو مولد
شريف معارف نظارت خليله سينك، مار
تار علي تحريرات عليه سيله ودين دخت اور
دفعه اولاده در تيز سخه و عيارت ولايت
مذكوره بطور قفا مطهره سنه طبع
و نشر ايديلك بوند زيارت طبع
ايدي ديواريه مستور طوونو
له حقد

3- Ahmed El Hâssi'nin Zazaca Mevlidi (baş sahife)

مَوْلَانَبِيِّ كُورْتِجِي وَوَلَدِهِ
مَوْلَانَبِيِّ كُورْتِجِي وَوَلَدِهِ

نظمه العالم الفقيه

چسز اولونون مرقم آء الشافعية رحمة الله

بايعة

مرشداً في كتب الكائن في سؤالات الكائن :

٢١

طبع بمطبعة (مطبعة) في الامستانه

مولد النبي كتابي .

۱۳۵۰ نيجي هجري ۱۹۳۱ ميلادي .

۱۲ ربيع الاول ۲۸ ايول .

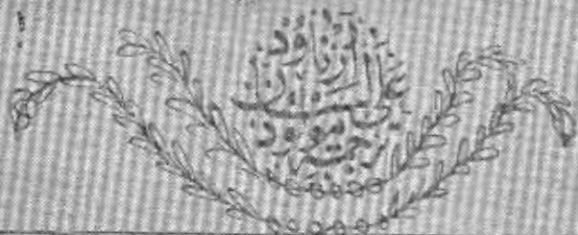
مولد النبي كونيڤاڭ خاطر مستي ار لارا ق تشر ايدالدي .

تراق

باسوب تاراتوچيسي :

طوكيو دا مطبعة اسلاميه .

۱۹۳۱ نيجي يل .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَسْمُهُ الْكَلْبُوتُ فَوْشِدُ كِبَاوُونَ
نَشْنَةُ مَعِي وَرَيْثُ بِيَارِ كَبُوهُ بُونَ
بِرَكِيثُ نَفْسَانَهُ شَوْبِي مَدَامُ
أَدَا كَبْرِي مَعْتَوَالَهُ تَشُونَ
أَسْمِيَهُ بَالُ لَامَتُ بَالُ كِبَاوُونَ
بِرُ مَسْتَقِي أَسْمِيَهُ وَرَيْثُ نَاوُونَ
لِنَابَابِ نَاوَهُ رَحْمَتُ أَيْبَارِ مَاءُ
مَشْكُونَ كَبْرُوفِي مَعِي شَبِيهُ نَوْفَا
بِرَكِيثُ دَكَا بَاوُونَ كَانُونَ أَيْفَا كَانُونَ
نَوْفَا كَانُونَ جِيْنُ أَسْمَانُ أَسْمَانُ
بِرَكِيثُ كَانَا بُونَ دَفْوَهُ أَيْفَا بَا
كَبْرُوفِي وَرَيْثُ أَيْفَا بَا كَبْرُوفِي
فَوْشِدُ أَسْمَانُ اللَّهُ نَوْجُو دَكِيمُونَ
بِرَكِيثُ نَوْفَا كَانُونَ نَوْفَا كَانُونَ

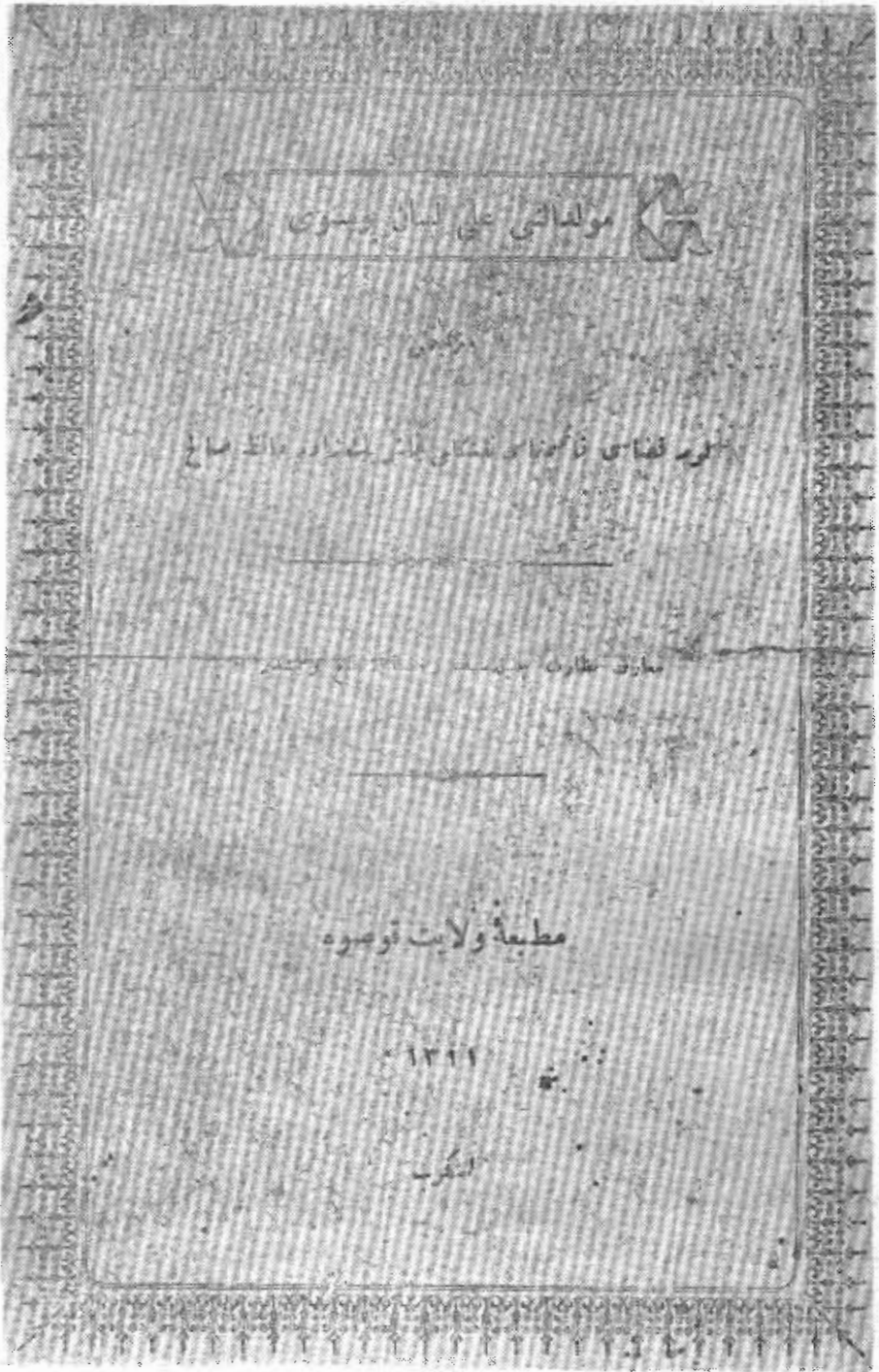
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

<p>هَمْ رَسُولِ قَوْفِ صَلَوةٍ هَمْ صَلَاةٍ هَمْ صَلَاةٍ كَيْفَانِ زَمَانِ تَابِي بِي حَيْثُ سَرِي رُويَ رُوتِ بِي هَمْ تُوْزِكْبِي هَمْ مَرَادَتِ أَيَا يَا رَبِّ سَائِقَا هَمْ قُوَّةِ شُومِ أَبِي يَا رَبِّ فُوحَاتِ بِي كُنْهَاتِ بِي مَارِ شُومِ انْتِقَامِ فَا نِدْعُوهُ مَوْءَاثِي وَنَسْتِ دُوسْتِ نُوْقَا وَدُوسْتِ أَي رُويَا بِي وَغَاصِيَا</p>	<p>هَمْ قَوْفِ اللَّيْلِ شُومِ هَيْجِ يَابْدَامِ هَمْ أَيَوِّهَ كَيْفَانِ بِي شَيْبِي أَي قَسَطُوا لَوْ تَمَّ نَا أَيِ بِي بَرْدِي بِي سَلْطَنَاتِكَ دَائِمًا يَا نَبِيَا أَيَا قُوْر شُومِ عَمْرِيَا سَتِ وَلِيَّتِ بِي تَعَانِ يَا سَتِ قَبْلَهُ شُومِ دَوْلِي هَمْ أَيَا نَا رَسُولِ قَوْمِ نَدْعُوْنَ أَمِيرِنَا بِي وَطَائِعَتِ قَوْمِ يَسْتُوْنَ أَمِيرِنَا</p>
---	--

7- Muhammed Tahir Popova'nun Arnavutça Mevlid'i, ilk sahife

8- Gsevi'in Akova'daki, Mezar kitabesi

9- Gaşeviç'in Boşnakça Mevlid Tercemesi 2. nei Üsküb tab'ı (Arab harfli), baş sahife

قَوْلُ النَّبِيِّ عَلَى السَّبْعِينَ

مَرْحَمِي

لونه قضاسی قانمقنای نقشکی غاشوبیت زاده حافظ صالح

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولتشد

مطبعه ولايت قوشوکه

۱۳۱۱

اسکوب

﴿ قَسَائِدُ مَوْلَانِ شَرِيفٍ ﴾

اؤد الله قوی ترازی بوموچی نعا مولود بیغبرود برودچی
 او جتو قوی ترازی خوییا قاد ساریمولود ایچی نعا بوسلوشا
 زا جهتم قوی میسلی ای برزی قاد به اویچی مولود نعا نه بیچی
 بردهسلیت اذوی شویت حوکیه برنج ما بخشردنهرای ما سراطو والسادک
 خوشا یغی او جتو قو ترازی نعا از سرچو صلواته زادری
 الشوارة والسلام علیک یا رسول الله

﴿ مَوْلَانِ الشَّيْبَانِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

س بروا وازدا سبومانی سوزغ بوزا از بوسلوده تو به واجب اوزدا
 بوزا دراغوغ تو سبومنه سذقیه الله نهو اولفتاکر بوسلودو
 قادا بوده بوزبه اینه نابیرینه نه کیه ایزلیج روزان بوزو بوسلینه
 نه چلی سواقی کتبه الله سبومنه بوزجه ناما وازدا بوزو لاقطاف
 خالص (۱) سرچوم قو الله سبومنه اوزملح اؤد نهغ سواقی سکنه اوییا
 بوزبه اینه قو سبومنتک اویچی اون قود بوزا سواقی مراد دوقچی
 حادی سلاقه سوی دا الله وجمعه اؤد والوسی ایمی دا عشقم (۳) بلاجه
 بوز به پیدان اوسوم شبهه (۲) نیامز زا وازدا به نا تو ایمان (۴) ایمز
 خاشوم کرسو صاحبیا بوز درامی ایز نیمان اذوی شویت اون سوزوی
 قوی زردی دا تا وازدا به برزی نعا او سرچو صلواته اون دوزی
 الشوارة والسلام علیک یا رسول الله

﴿ الشَّوَارَةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ ﴾

دوامی موقی شتو جو روانا یا بریت بوسلوشامه تو به پیدان وصیت
 قو بوسلوشامه شتو جی شمعنا بصیرت نهو دوشا میرساللا او جلیت

(۱) حاشیه: جستهوه ایسترونو
 (۲) شبهه: سوشامه دوریه
 (۳) سؤل: لپورد
 (۴) ایمان: ویروانیه
 ویروانی بوزبه زاپوییدی

10- Gaşeviç'in Boşnakça Mevlid Tercemesi Sarabybosna tab'ı (Arab harfli), ilk sahife

Гашиновића песма је нећим делом неразумљива. У тумачу који се износи из текста *Mevluda*, читалац ће наћи те речи протумачене и све остало што је потребно за бодје разумевање.

II.

ЗАШТО ЈЕ СВЕТИ МЕВЛУД ПРЕВЕДЕН НА БОСАНСКИ ЈЕЗИК¹⁾

Богу драгом влада шућур на неба,
 Нашем свету се-галду вес-егаде!
 Цар је нама гали Абдукамад хан,
 Са њим била Твоја помоћ, ја Мешан!
 5 Док је на нас хајар-доев и недам,
 На срвио пут треба чинит ахтинам,
 Кад се виђох у Колашци кармекам,
 Еводем је сам јуно наведе у недам,
 Молише ме колашински вришам:
 10 "Нами Мевлуд дој босански напшиш!"
 Сад бијаше зарит кад ме молише,
 Дав десети од речехо бијаше:
 Ми смо јудин звити Мевлуд шта пише,

Нашем свету сви смо шикс одише,
 15 Други језик ми дично не знамо,
 Алах један! Хак пејгамбер! сви знамо!
 Што ј у Кур'ан на све њмаи имамо,
 Бошњачки нам тврдн Мевлуд, молимо!"

Алијк виђох порадити за сенба,
 20 Нашевати како ум јем ја виста,
 Други Боже, је човишим ја сенба,
 Молим ти се да не горим у аста,
 Мухари свк, патан био мој Нешан,
 Име ми је Хафиз Салам Гашивић.

РОЂЕЊЕ ПРОРОКА НА БОСАНСКОМ ЈЕЗИКУ.

25 Од Алаха ко смо тврди помоћи,
 Нека Мевлуд пејгамберски проучи,
 У ренету који тражи хурџа,
 Кад се учи Мевлуд нека послуши,
 За десетом који вешта и брижи,

30 Кад се учи Мевлуд неки не бржи!
 Провисаите, ови свијет зове проф,
 На вахшери у сврету вила дој,
 Хафта пшти у сврету ко тражи,
 Нека Мевлуд пејгамберски проучи!

СВЕТИ МЕВЛУД.

35 Сврше влада споминати овог Бога,
 У песоне то је надиш на роба,
 Бига драгом ко помене свидиас,
 Алах њему одлазише поседас,
 Док се виђе Боже име најприне,
 40 Неће ружан изаи зово најпотае,
 На сваки час "Алах, Алах!" вишати,
 Бог је нама влада него ламовати,
 Хлани-срциом ко Алаха помтичу,
 Одмах бунах свако њему одлашу,
 45 Поже име ко поминаш науди,
 Он кад Бога свика мурд доучи,
 Ходи, салато еш да "Алах!" вишемо,
 Од жедости ми да јинком изаичемо,
 Бог је један! за то шућте намамо,
 50 За влада је: на то имаи имамо,
 Држи и јурси сахубири Бог драги,
 На немани ови свирет отради,
 Бог је један! верујемо за влада,
 И ствараше негова је за влада,
 55 Који тврди да га вафра не гори,
 Нека срце салаватом напуни!

Држи моји, хубу нама ја рјешт,
 Посудујаше, то је један свирет,
 Који слуша еиде шта ћу бесрјешт,

60 Њему душа пошнуће у висту,
 Ја Бог њему једно добро покониш,
 Ко год ми се хиредовом покониш,
 На ко тоће ову доку да учи,
 Муслимифу нека фатиха проучи!

65 Други Алах како створи Адема,
 На свијету се јамн ствирн гласиш,
 Седом стму ушнине младиш,
 А Бог драги покони му пошаша,
 Свиј хабиба на село му пур даша,
 70 И за(ј) нур му један асмиш остана,
 На Хафву га понае Алах претури,
 Шт се роди на га њему покони,
 Дој Ибраким и Исмаил на душо,
 Здулаше да казујем друге дој,
 75 Кад се роди роб у Бога најмаш,
 Нур је логон на се њему покони,
 Ко се боји да га вафра не гори,
 Нека срце салаватом напуни.

Он је соја гилемота и трага,

80 Он највешта и најбоље код Бога,
 Одбио је Алах него свикамо,
 Ази ка пи исто није баш шико,
 Бог створио Мухамеда најприне,
 Пејгамбер се он родно најпотае,
 85 Он је послат да напути свакиш,
 Његово је свашто кабура код Бога!
 Ко се боји да га вафра не гори,
 Нека срце салаватом напуни!

Мирс најет пејгамберн, Амина,

90 Она роди свирет-орно свирета,
 Кад ј Амина со јамн била алмаш,
 Аламета ваго јесте вишемо,
 Отад свика Мухамеда Адаулаш,

¹⁾ Онај је наслов на старом језику, а тако и други који следују.

- „Milosniku, vazdi Mene traži ti!
A miluješ ibadet Mi činil!“
- I dan i noć što si vazdi zudio,
Da Me vidiš što si od Mene tražio. 340
- Milosniku, milujem te dobro, Ja,
Izrad tebe stvorio sam svakog Ja,
Da ti dadem što god imaš murada,
Sve za jedan po hiljadu dobara.“
- Muhammed se dragom Bogu prekloni,
Pa za ummet i hal' njihov sve moli: 345
- „Mili Bože, mene ummet oprosti,
Žira on je, ima dunaha dosti.
Dunah radu, Tebe aš'i bivaju,
Ja se bojim da u vatro ne goru. 350
- Dragi Bože, Tebe molim svakako,
Ne daj da mi ummet gori u pakol!“
- Od Allaha Muhammedu dođe glas:
„Poklon činim tebe ummet ja nočas.
Ja na tebe imam milos veliku,
A ti Mene moliš za zemlje šaku. 355
- Svjetove sam Ja rad tebe stvorio,
Najboljega tebe Sebi vidio.
Prežudan si, milosniku, kod Mene,
Pa za šaku zemlje moliš od Mene. 360
- Kazivo sam, Muhammede, Ja tebe,
Nagledat se nećeš moći ti Mene.
Mome zatu ogledalo tvoj je zat,
Ti si sa Mnomi, milosniku, upisat.
- Na pravi put zovi Mole robove,
Kad Me vidiu, pa i za njih dobro je“. 365
- Pejgamber se po emeru povrati,
Pa se kući Ummehani navrati.
Što je vaki' sprva bilo do kraja,
Ašhabima kaza svaka yeselja. 370
- Ašhabi mu čestitaju polazak:
„Blago namu za vi' tvoji sad dolazak“
Rekoše mu: „Sretni tađ si narako,
Od tebe (je) dobro nam svakako.“

Mi smo ummet, peigamberlik na tebe
Nami srce veselo je od tebe". 375

Blago nami kad smo njemu mi ummet,
Duši će nam biti stima za hidmet.

Dragi Bože, milosti Ti njegove,
Od svakoga milosnika najbolje, 380

I ko Tebe vazdi plačom pominja,
I ko Tebe sadikane robuje

Molimo Te njihovijem hurmetom,
Svagog Tvoga milosnika serefom.

Milosti Ti Muhammeda Tvojega,
Nas garibe ne udalji od njega! 385

Ti si kadir, oprosti nam grehote,
A pokrij nam, dragi Bože, stamute!

S robovima dobrijema pridruži,
Sto radimo rdavilom ne ruži! 390

Tvojijem Te milosnikom molimo,
Vazdi rahmet mi od Tebe trazimo.

Dragi Bože, nemoj da smo dallin!
Na 'vu mobu vi recite svu „Amiin“

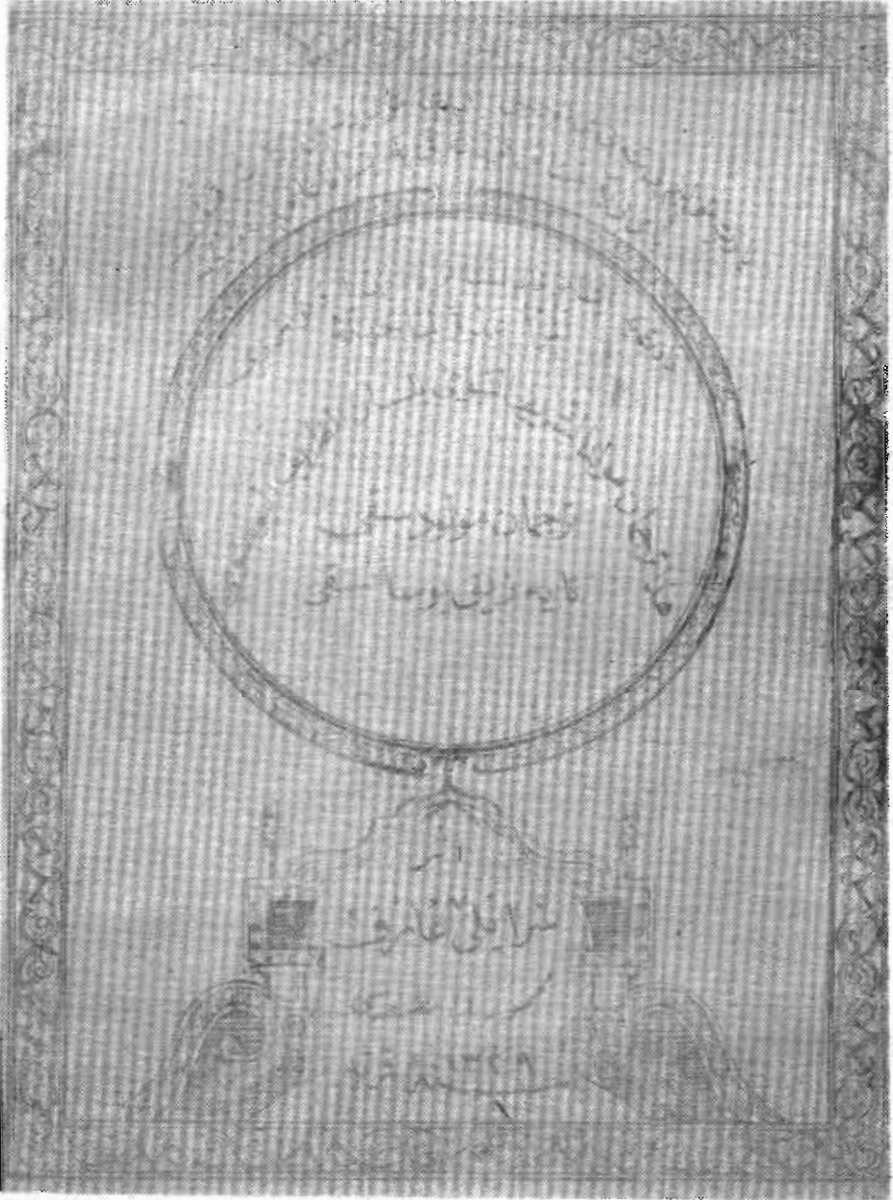
Mi smo ummet milosnika Božega,
Da je Boži rahmet na nas svakoga! 395

Od turaka Allah razi neka je!
Na turčina dobro Bože svako je.

Haza duali mevlidi-šerif

Bismillahir-rahmanir-rahimil

Elhamdu livelilijhi, ves-salatu ves-salamu 'ala nebijijhi
ve 'ala alijhi ve 'itretijhi edžmeine! Sad što smo učili ovi mevlidi-
šerif i Kur'anu kerim izrad našega sveca i Božega milosnika,
da nam Bog dželle dželaluhu kabul učini! Ovi sevab onome,
sto je mobenik za nas svakojega na kijametskom danu. Devlet
lilij, sallallahu alejhi ve selim, poklonjamo. Dragi Bože, nje-
govu revdai-mutahheri Ti ga doturi! Na nas slabe i gnešne nje-
govu milos učini i šefa'at za nas ukabuli! Ostale peigambere
od nas veselo i dušama nam stima učini! Teay i evlad i kučnu
čeljad i njegovu stimanu družinu i pomagače na dinu i sa njim

13- Saraybosnalı Arif'in Boşnakça Mevlid Tercemesi (baş sahife)

MEVLUD

MIRZA SAFET

NAKLADOM

DRUŠTVA BOSANSKO HERCEGOVACKIH I SANDZACKIH
MUSLIMANA u EMIGRACIJI

DENHOLME 1933.

TISKARA "SVJET"

14- Dr. Safvet Beğ Başıgaç'ın (Mirza Safvet) Mevlidi (Amerika baskısı, baş sahife)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 حمد و سبّاس، و شکر و عذوقیاس، اول ملک الناس
 حضرت تارینه اولسون که بدایت و نهایتین منزّه، و والد
 ولد دن مقدس دین و صلوة و سلام، اول خیر الانام،
 اوز رینه اولسون که جوهر روح منوری خلقته اول
 کل، و عنصرو ذات مطهری، ولادت و بعثته ختم رسل،
 اولمشدن آل اطهاری و اصحاب اخیاری، اوز رینه
 اولسون که هر بری فلک هدایتده انجم و ماه، اول طرف
 اله، اولشردن و بعد معلوم اولسون که جیب خدا سید
 انبیا و اصفیاء، حضرت محمد مصطفی، صلی الله تعالی علیه و سلّم
 روح اعظمی اول مخلوقات اید کینک کیفیات، و بعضی احوال
 ولادت و معجزاتی، و مناقب معراج و مناجات، بیانده عرف
 و عجمی، نظمی و نثری، نیمیجه نجات و رسائل تصنیف و تبویب
 و بوجهم مشویات و قصائد نظم و ترتیب اولمشدن اجحق
 محروف، برو که ده مد فون، و امیر سلطان دیکیله معروف
 اولان شیخ شمس الدین سید محمد بخاری، قدس سره،
 حضرت تارینک خلفا سندن اولوب، رابع سلاطین آل عثمان
 سلطان یلدرم بایزید خان، علیه الرحمه و الغفران، حضرت
 کتادینک و بعد وفاته برو، ده کی جامع کبیرینک امام
 همای، قدوة العلماء، و زینة الفضلاء، سلیمان حلبی

لحق

روح الله تعالى روحه نظم وتاليف بيورد قلري منظومه
 مولد بنی، ونعتیه محمد عرف جمله سندن اجزل والطف
 وجمع سندن احسن و اشرف بحجم والفاظی مختصر و جیزه
 جدوی و نحو امسی مفید و عزیز، زمان و دیار بمنزله هر شکار
 مقبول کبار و صفار، جوامع و محافلده، انواع تعظیمه مقرو
 مجامع و منازل، اصناف بحیله، ملوک اولوب عبارت ای هر
 نقد آسان و جلی شرح و ایضاً حد مستغنی ای دخی
 بعضی آیات لرند، تفسیر آیات قرآنیه مندرج و نحو ای احاد
 نبوی مندرج، و بعضی لرند، قصص بر خصص صحیحه مکتوبه
 و اسرار حقائق تصوفیه من موز، اولد یغندن شرح و بیانی
 لازم، و ایضاً و تیبای امر مرام، ایکن اول خدمت جلیله
 ادا، و اول تحفه جزیه فی ابدا ایتمش بر کسنه مسوعین
 اوله من داعیه سی خاطر فاتر مه مدت و فیر د نبر و حطور و
 توارد ایتمکه ایدیده، و بنجور جور فلک حائف و مفلس
 بضاعه علوم و معارف، اولد یغندن بین الاقلام و الاجسام
 مزده ایکن انجالی شوق اقدامی غالب، و پرده تر ددی ابدا
 وسیع و طاقم مقدار بنجر ابواب کنوزینی فتح، و استار اسرار
 کشف، برلم مورد الوصول فی مولد الرسول، اسیده صمیمی
 اشبو شو حکت تر تبیینه ابتدا اولندکی، ریت یس و لا تعسرت
 تمم بالخیر، منك التوفیق و علیک التوکل لا علی الغیر

الحمد لله الذي هدانا لهذا نالهدى وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا
الله والصلوة على سيدنا محمد وعلى اله واصحابه ومن
والاه وما دام العشق في القلوب مستورا وعلى السنة
العاشقين مذكورا

م
م

قائمه ختام شرح مصلد شريف

ذكره فيمنك اجلك في ركنه جلوه قلدي بيارك شاهدي
جو هو اسرار له آراسته دودة الطاف وقتك سبدي
يعني شرح نظم در في مثال مولد محبوب ريت واحدي
عن حقدني بركه اجتهام عفا بدم مولد خطاه كاسدي
اول صفر ماهك في اول رجب في جنبه كلدي ختمك موعدي
ذكره احمد في عقب اول رجب هو كرام اوله نفع جيدي
ذكره بيا بونعمتك تار بخيدر
قلديك اتمام شرح زيبا مولدي

قد اتممت هذا الشرح الشريف ناظرا الى نسخة الشرح
المؤلف في سنة تسع وخمسين وثلثين والفي شهر
ربيع الاول في يوم الاثنين بمدينته او شهر رجب
١٢٥٤
٢٣
٧٨٨٣

16- Ibrahim Zikri'nin Mevlid Şerhi (son sahife)